

संघीय संसद
राष्ट्रिय सभा

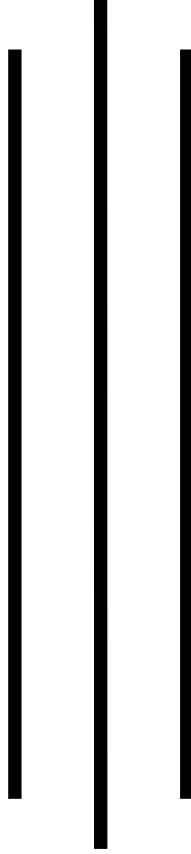
संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण विषयक
अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको प्रतिवेदन
(सुदूरपश्चिम प्रदेश)

संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति
संघीय संसद सचिवालय
सिंहदरबार, काठमाडौं
२०७९

संघीय संसद
राष्ट्रिय सभा

संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण विषयक
अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको प्रतिवेदन
(सुदूरपश्चिम प्रदेश)

संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति
संघीय संसद सचिवालय
सिंहदरबार, काठमाडौं
२०७९

सम्पर्क नं.: ०१-४२००४९१, ४२००१३३, ४२०००२१

ईमेल: scommittee_na@parliament.gov.np

वेभ <https://na.parliament.gov.np/np>

समितिको भनाई

संविधान सभामार्फत २०७२ असोज ३ गते जारी संविधानले नेपालको मूल संरचना संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहको हुने व्यवस्था गरेको छ । संविधान र कानून बमोजिम संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले राज्यशक्तिको प्रयोग गर्न सक्ने र तीनै तहको एकल र साझा अधिकारका सूची संविधानमा छ । एकात्मक व्यवस्थाको सिङ्गो राज्यको शक्तिलाई तीन तहका बीचमा विभक्त गरिनुलाई राज्यव्यवस्थामा आएको ठूलो परिवर्तनका रूपमा लिनुपर्दछ ।

संघीय इकाइ अर्थात संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले आफ्नो अधिकारक्षेत्रभित्रको विषयमा कानून बनाउने, वार्षिक बजेट बनाउने, निर्णय गर्ने, नीति तथा योजना तयार गर्ने र त्यसको कार्यान्वयन गर्न सक्छन् । यसैगरी आफ्नो आर्थिक अधिकारक्षेत्रभित्रको विषयमा कर लगाउन र ती स्रोतहरूबाट राजस्व उठाउन सक्दछन् ।

संघीय इकाइहरू आफ्नो एकल अधिकारभित्रको विषयमा कानून बनाउन स्वायत्त छन् । तर साझा अधिकारका विषयमा कानून बनाउदा समन्वय र सहकार्य गर्नुपर्ने आशय संविधानको छ । संघीय इकाइ बीचको सम्बन्ध पनि सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तका आधारमा हुने व्यवस्था संविधानमा छ, जस अनुसार एक तहले अर्को तहको अस्तित्वलाई स्वीकार गर्ने र कानून, नीति निर्माण लगायतका विषयहरूमा समन्वय र सहकार्य गर्नुपर्दछ भन्ने आशय संविधानको छ ।

२०७२ मा संविधान जारी भएतापनि यसको विधिवत् कार्यान्वयन २०७४ मा भएको तीनै तहको निर्वाचन पश्चात् मात्र भएको हो । राज्यशक्तिको अधिकार सहितको तीन तहको सरकारको व्यवस्थाबाट नेपालले संघीयता कार्यान्वयनमा विल्कुल नयाँ प्रयोगको थालनी गरेको छ । नयाँ शासन व्यवस्थामा केही समस्या र द्विविधा हुनु स्वभाविक नै हो । यी समस्याहरूको समाधान समेतमा सरकारको यथेष्ट ध्यानार्कषणका लागि राष्ट्रिय सभामा २०७९ जेष्ठ १९ मा संकल्प प्रस्ताव पेश भएको थियो । यसै संकल्प प्रस्तावका आधारमा सभाले संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धमा राजनीतिक, वित्तीय, प्रशासनिक, संरचनागत लगायत सबै पक्षको अध्ययन गरी सभामा प्रतिवेदन पेश गर्न २०७९ जेष्ठ २० मा संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति गठन गरेको थियो । कार्यप्रारम्भ गरेको मितिले चार महिनाको समयावधी तोकिएको समितिले विधिवत् कार्यको थालनी २०७९ जेष्ठ २७ बाट गरेको थियो ।

बजेट अधिवेशनको व्यस्तताकाबीच समितिले सातवटै प्रदेशमा प्रदेशस्तरीय अन्तर्क्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने क्रममा सुदूरपश्चिम प्रदेशमा मिति २०७९ भदौ २ गते संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम आयोजना गरिएको थियो । उक्त अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा राजनीतिक दल, नागरिक समाज, मुख्यमन्त्री, प्रदेशका सभामुख, प्रदेश सरकारका मन्त्री, प्रदेश सभाका सदस्य, स्थानीय तहका पदाधिकारी, संचारकर्मी, निजी क्षेत्र, सहकारी र गैरसरकारी क्षेत्र लगायतका व्यक्ति तथा पदाधिकारीहरूको उपस्थिति रहेको थियो ।

उक्त कार्यक्रममा व्यक्त विचारहरूको आधारमा संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण सम्बन्धी अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको प्रतिवेदन तयार गरी पेश गरेको छौं। समितिलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यसम्पादन गर्न मार्गदर्शन गर्नुहुने र अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा प्रमुख आतिथ्यता ग्रहण गर्नुहुने राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्षप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौं ।

राष्ट्रिय सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने दलका नेताहरू, कार्यक्रममा उपस्थित भएर आफ्नो राय सुझाव प्रदान गर्नुहुने राष्ट्रिय सभाका माननीय सदस्यहरूप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछौं। अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा महत्त्वपूर्ण सुझावहरू प्रदान गर्नुहुने सातै प्रदेशका मुख्यमन्त्रीहरू, पूर्वमुख्यमन्त्रीहरू, मन्त्रीहरू, प्रदेश सभाका सभामुख र प्रदेश सभाका सदस्यहरू, स्थानीय तहका प्रमुख, उपप्रमुख तथा अध्यक्ष र उपाध्यक्षहरू, राष्ट्रसेवक कर्मचारीहरू, निजी क्षेत्रका प्रतिनिधीहरू, नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरूप्रति विशेष धन्यवाद छ ।

प्रदेशस्तरीय र पालिकास्तरीय अन्तर्क्रिया कार्यक्रमहरूको व्यवस्थापकीय कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने प्रदेश सरकार, प्रदेश सभा र सम्बन्धित पालिका तथा समितिको केही प्राविधिक एवं समन्वयकारी सहयोगका लागि संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयलाई विशेष धन्यवाद छ ।

नेपाल सरकारका माननीय मन्त्रीहरू, मुख्यसचिव, मन्त्रालयका सचिव, प्रमुख सचिव, विभिन्न आयोगहरू, विभागहरू तथा अन्य निकायका पदाधिकारीहरू, समितिको काममा समन्वयात्मक रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने संघीय संसद्का महासचिव, राष्ट्रिय सभाका सचिव, सचिवालय सचिव, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, समितिको कार्यलाई प्रत्यक्ष र परोक्ष रूपमा महत्त्वपूर्ण सहयोग पुऱ्याउनु हुने विषय विज्ञहरू, विभिन्न विषयका सरोकारवाला पक्षहरू, संचारकर्मीहरू समितिका सचिव र समितिमा कार्यरत कर्मचारीहरू लगायत प्रत्यक्ष/परोक्ष सहयोग गर्नुहुने सबैप्रति हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछौं ।

अन्तमा, हामीलाई राष्ट्रिय सभाको सिङ्गो बैठकबाट विश्वास गरेर जुन भूमिका र जिम्मेवारी प्रदान भयो, यसका लागि पुनः सम्मानीय अध्यक्ष लगायत राष्ट्रिय सभाका सबै माननीयहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछौं ।

धन्यवाद ।

संयोजक	-	मा. खिमलाल देवकोटा
सदस्य	-	मा. उदय बहादुर बोहोरा
सदस्य	-	मा. प्रकाश पन्थ
सदस्य	-	मा. प्रमिला कुमारी
सदस्य	-	मा. माया प्रसाद शर्मा
सदस्य	-	मा. रामचन्द्र राई
सदस्य	-	मा. डा. विमला राई पौड्याल

२०७९ भदौ ५

कार्यकारी सारांश

नेपालको संविधानले तीन तहको शासन प्रणालीको व्यवस्था गरेको छ। यहि संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम स्थानीय तहको पहिलो कार्यकाल पुरा भई दोस्रो कार्यकालको पनि निर्वाचन सम्पन्न भई आ.व. ०७९/८० को नीति कार्यक्रम तथा बजेट पास गरिसकेका छन्। यसका साथै प्रतिनिधी सभा र प्रदेशसभाको निर्वाचनको तयारी पनि अहिले भई रहेको छ। सबै तहका व्यवस्थापिकाहरूले एक कार्यकाल पुरा गरिसकेको अवस्थामा संघीय संसद अन्तर्गतको राष्ट्रिय सभाले नेपालमा संघीयता कार्यान्वयनको स्थिति लेखाजोखा गर्न 'संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन सम्बन्धी संसदीय विशेष समित' गठन गरी सभाले दिएको कायदिश अनुसार उक्त समितिले अध्ययन तथा अनुगमनको प्रकृया अगाडि बढाएको छ। त्यसैले संघीयता कार्यान्वयनको हालसम्मको अवस्था के छ ? उपलब्धीहरू के के प्राप्त भए ? र सवालहरू के छन् ? भन्ने विषयमा सबै प्रदेशमा छलफल गर्ने सिलसिलामा सुदुर पश्चिम प्रदेशमा २०७९ भाद्र २ गते सरोकारवाला निकायका प्रमुखहरूको वृहत भेलामा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो। उक्त कार्यक्रममा सुदुरपश्चिम प्रदेशका मुख्यमन्त्री, मन्त्रीहरू, प्रदेश सभाका सदस्यहरू, स्थानीय तहका प्रमुख/अध्यक्ष तथा उपप्रमुख/उपाध्यक्षहरू, राजनीतिक दलका प्रतिनिधिहरू, नागरिक समाजका प्रतिनिधि, विज्ञहरू, मन्त्रालय, निर्देशनालय, आयोग तथा विभिन्न कार्यालयका कर्मचारीहरूको सहभागीता रहेको थियो।

कार्यक्रममा राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्षज्युले तहगत सरकारहरू बीच आवश्यकता अनुसारको समन्वय हुन नसकेको। प्रदेश र स्थानीय तहको क्षमता अपेक्षित रूपमा विकास हुन नसकेको। जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूमा परिवर्तित प्रणाली अनुकूलको कार्यशैलि र सोचमा परिवर्तन हुन नसकेको आदि विषयहरू आफ्नो मन्तव्यमा उल्लेख गर्नुभएको थियो। समस्याहरू थेरै थोरै सबै तहमा छन् तर सुधारको शुभारम्भ अभिभावकको हैसियतले पनि सर्वप्रथम संघीय सरकारबाट हुनुपर्दछ विचार राख्नु भएको थियो। सुदुरपश्चिम प्रदेशका मुख्यमन्त्रीले संघीयता लागु भएपश्चात सुदुरपश्चिम प्रदेशमा कानून निर्माणमा उल्लेख्य प्रगती भएको र प्रदेश गौरवका आयोजनाहरू अगाडी बढाउन सफल भएको बताउनु भयो। काठमाडौंसम्म कहिल्यै पनि पहुँच नभएका दुर्गम ठाउँका नागरिकहरूले संघीयताकै कारण प्रदेश र स्थानीय तहको माध्यमबाट सेवा सुविधा प्राप्त गर्न सक्षम भएको कुरा व्यक्त गर्नुभएको थियो। संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समितिका संयोजक तथा कार्यक्रमका सभापतिले यो छलफल तथा अन्तर्क्रिया राजनीतिक, वित्तीय, र प्रशासनिक संघीयतामा आधारित हुने कुरा प्रष्टयाउनु भएको थियो। संघीयतका कारण केही उपलब्धीहरू हासिल भएको भएतापनि नागरिकको अपेक्षा बमोजिम कार्य गर्न नसकेको कुरा स्विकारिएको थियो।

हिजोको एकात्मक राज्य प्रणालीलाई विस्थापन गरी तीनतहको सरकार गठन भएसँगै सिंहदरवारको अधिकार गाउँगाउँमा पुगेको कुरालाई संघीयताको मुख्य उपलब्धिको रूपमा लिँदै यस उपलब्धीले नेपालमा समतामुलक समाजको निर्माणमा अहम भुमिका खेल्ने कुरामा सबैबाट विश्वास व्यक्त भएको थियो।

कार्यकारी सारांश	i
------------------------	---

परिच्छेद एक: परिचय

१.१ पृष्ठभूमी.....	१
१.२ उद्देश्य.....	३
१.३ अन्तर्क्रिया विधि	४
१.४ प्रतिवेदनको सीमा.....	४
१.५ प्रतिवेदनको स्वरूप	५

परिच्छेद दुई: संघीयता कार्यान्वयनको स्थिती

२.१ मुख्य गतिविधि	६
२.२ उपलब्धी	८

परिच्छेद तीन: अन्तर्क्रियाका उपलब्धी

३.१ उपलब्धी	९
-------------------	---

परिच्छेद चार: मुख्य सवालहरू

परिच्छेद पाँच: निष्कर्ष र सुझाव

५.१ निष्कर्ष	२०
५.२ सुझाव.....	२१

सन्दर्भसूची

अनुसूचीहरू

अनुसूची १- सङ्कल्प प्रस्ताव.....	२६
अनुसूची २- समिति सचिवालयका कर्मचारी	२८
अनुसूची ३ - अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको प्रदेशको परिचय	२९
अनुसूची ४- अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको कार्यक्रम ढाँचा	३०
अनुसूची ५- अन्तर्क्रिया कार्यक्रमका केही झलकहरू.....	३२
अनुसूची ६- अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागिता सम्बन्धी मापदण्ड	३३
अनुसूची ७- छलफलमा उठेका सवालहरू.....	३४
अनुसूची ८- सुदूरपश्चिम प्रदेश सभाबाट पारित भएका विधेयकहरू	४०

१.१ पृष्ठभूमि

लोकतान्त्रिक राज्यव्यवस्थामा राज्य शक्तिको स्रोत जनतालाई मानिन्छ र जनतामा निहित सार्वभौमसत्ताको प्रयोग जनप्रतिनिधिहरूद्वारा नै गरिन्छ। व्यवस्थापिका अर्थात संसद जनप्रतिनिधिमुलक संस्था हो। यसको मुख्य कार्य जनताको हितमा नीति तथा कानून निर्माण, सरकार गठन, बजेट पारित गर्नु, सरकारको कामकारवाहीको निगरानी गरी सरकारलाई जवाफदेही र उत्तरदायी बनाउनु हो। अन्तराष्ट्रिय अभ्यास हेर्दा संघीय शासन प्रणालीमा व्यवस्थापकीय अङ्गको स्वस्वरूप निर्धारण गर्दा केन्द्रीय तहमा दुई सदनात्मक संघीय व्यवस्थापिका र राज्य तहमा आवश्यकता अनुसार एक वा दुई सदनात्मक व्यवस्थापिकाको व्यवस्था गरिएको पाइन्छ। नेपालको संविधानले द्विसदनात्मक संघीय व्यवस्थापिका, एक सदनात्मक प्रदेश व्यवस्थापिका (प्रदेश सभा) र स्थानीय व्यवस्थापिकाको रूपमा गाउँसभा र नगरसभाको व्यवस्था गरेको छ।

नेपाल बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक विशेषतायुक्त, भौगोलिक विविधतामा आधारित देश हो। विविधता, आवश्यकता र विशिष्टता अनुरूप शासन प्रबन्ध आफैले गर्ने स्वतन्त्रताको सुनिश्चितता संघीय शासनमार्फत हुने भएकोले पछिल्ला दशकहरूमा यसको अभ्यास गर्ने लहर विश्वभर विस्तारै बढ्दै गएको पाइन्छ। त्यस्तैगरी लोकतान्त्रिकरणको लहरसँगै सेवाप्रवाहको जिम्मेवारी नागरिकका नजिकका सक्षम निकायलाई दिइनुपर्दछ भन्ने मान्यताको विकास हुँदै जाँदा तल्लो तहका सरकारहरूको महत्व स्थापित हुँदै गएको पनि पाइन्छ। यसैक्रममा वि.स. २०७२ मा जारी गरिएको नयाँ संविधानले नेपालमा राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्नेछन् भनी तीन तहको शासन प्रणालीको व्यवस्था गरेको छ।

संविधान बमोजिम संघमा संघीय सरकार, प्रदेशमा प्रदेश सरकार र स्थानीय तहमा स्थानीय सरकार गरी तीन तहका सरकारहरू रहेका छन्। संघमा कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिका अलग अलग अंगहरूले शक्ति पृथकीकरणको सिद्धान्त बमोजिम कार्यसम्पादन गर्छन्। त्यस्तैगरी प्रदेश तहमा समेत कानून बनाउने, कानूनको कार्यान्वयन गर्ने र कानूनको व्याख्या गर्ने निकायबीच स्पष्ट भिन्नता छ। तर स्थानीय तह प्रत्यक्ष रूपमा सेवा प्रवाह गर्ने तह भएको र आधारभूत प्रकृतिका कार्यहरू मात्र सम्पादन गर्ने भएकाले पालिकामा एउटै संरचनाभित्र अलग कार्य गर्ने गरी कार्यविभाजन भएको पाइन्छ र तीन प्रकारका अंगहरू स्पष्ट रूपमा छुट्टिदैनन्।

संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था संविधानको मेरुदण्ड हो। संविधानले तीन तहहरू बीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व, र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुनेछ भन्ने

कुरा प्रष्ट्याएको छ । मुलुकमा यसै अनुरूप नै संघीय शासन प्रणालीको अभ्यास वि.स. २०७४ मा सम्पन्न तीनै तहको निर्वाचनहरू पश्चात शुरू भएको छ ।

नेपालको संविधानको धारा ८३ अनुसार प्रतिनिधि सभा र राष्ट्रिय सभा नामका दुई सदन सहितको संघीय संसद रहने व्यवस्था छ । संसदको अभिन्न अङ्गको रूपमा राष्ट्रिय सभा र प्रतिनिधि सभा रहेका छन् । संविधानको परिधी, ऐनहरूको प्रावधान र आपसी समन्वयका आधारमा संघीय शासन प्रणालीको सवलीकरणका लागि दुवै सदनले प्रभावकारी रूपमा काम गरिरहेको पाइन्छ । राष्ट्रिय सभा प्रदेश र स्थानीय तहका जनप्रतिनिधिले निर्वाचित गरेर पठाएका जनप्रतिनिधिको सभा भएकोले यो संघीयताको संरक्षक सभा पनि हो । राष्ट्रिय सभामा प्रदेश र स्थानीय तहका सवालहरू बारम्बार सदस्यहरूबाट उठान भइरहेका हुन्छन् ।

विभिन्न तहहरू बीच कसिलो अन्तरसम्बन्ध, सवल वित्तीय संघीयता, कामयावी प्रशासनिक संघीयता, कानून तर्जुमाको गतिशिलता र सेवा प्रवाहको प्रभावकारितामा संघीयताको सफलता निर्भर रहेको छ । तर सरकारका विभिन्न तहहरू बीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तका आधारमा हुने संवैधानिक व्यवस्था भएतापनि यसको पालना राम्रोसँग हुन नसकेको, अपर्याप्त जनशक्ति र क्षमताका कारण प्रदेश र स्थानीय तहले अपेक्षाकृत उपलब्धी हासिल गर्न नसकेको, अधिकार र जिम्मेवारी प्रदेश र स्थानीय तहमा गएतापनि विभिन्न आयोजनाका नाममा संस्थागत संरचनाहरू थप गर्ने प्रवृत्तिमा कमि नआएको, सरकारका तहहरू र राज्यसंरचना बीचको गतिशिलता, सहकार्य र समझदारीमा कमीका कारण नागरिक प्रतिको जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वको भावनामा हास आएको गुनासाहरू व्यापक रूपमा उठ्ने गरेका छन् ।

सभा उठ्ने सवाल तथा आमरूपमा उठ्ने गरेका गुनासाहरू लगायत संघीयता कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरूको समाधानका लागि नेपाल सरकार लगायतका निकायहरूको यथेष्ट ध्यानार्कषण गराई संविधानले परिकल्पना गरेको उद्देश्य पुरा होस् भनी संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी राष्ट्रिय सभामा दर्ता भएको संकल्प प्रस्तावमाथि २०७९ जेष्ठ १९ गते छलफल भई सर्वसम्मतीले उक्त प्रस्ताव स्वीकृत भएको थियो । सभाले उक्त संकल्प प्रस्तावमा समावेश भएका विषयहरूको कार्यान्वयन गर्न सरकारलाई निर्देशन पनि गरेको छ । संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धी संकल्प प्रस्ताव अनुसूची-१ मा समावेश गरिएको छ ।

राष्ट्रिय सभाको २०७९ जेठ २० गतेको बैठकबाट राष्ट्रिय सभा नियमावली, २०७५ को नियम १६७ बमोजिम संकल्प प्रस्तावका प्रस्तावक माननीय खिमलाल देवकोटाको संयोजकत्वमा देहायका सदस्यहरू रहने गरी सात सदस्यीय "संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समिति" गठन भएको थियो ।

संयोजक - मा. खिमलाल देवकोटा

सदस्य	-	मा. उदय बहादुर बोहोरा
सदस्य	-	मा. प्रकाश पन्थ
सदस्य	-	मा. प्रमिला कुमारी
सदस्य	-	मा. माया प्रसाद शर्मा
सदस्य	-	मा. रामचन्द्र राई
सदस्य	-	मा. डा. विमला राई पौड्याल

समितिको सचिवालयको रूपमा राष्ट्रिय सभाको सभा सञ्चालनसँग सम्बन्धित कर्मचारीहरूलाई तोकिएको थियो। सचिवालयमा कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण अनुसूची-२ मा समावेश गरिएको छ।

उक्त समितिलाई संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धमा राजनीतिक, वित्तीय, प्रशासनिक, संरचनागत लगायतका सबै पक्षको अध्ययन गरी सो सम्बन्धमा हालसम्म भएका उपलब्धीहरूको लेखाङ्कन गर्नुका साथै कमि-कमजोरी आङ्कलन गर्दै समाधानका उचित उपायहरू प्रस्तुत गर्ने कार्यदिश प्राप्त भएको थियो। उक्त कार्यदिश बमोजिम समितिले ७ वटै प्रदेशमा प्रदेश सरकार, स्थानीय सरकार एवं सरोकारवाला निकायहरूबीच अन्तर्क्रिया गर्ने निर्णय गरेको थियो। सोही सिलसिलामा सुदूरपश्चिम प्रदेशको धनगढीमा २०७९ भाद्र २ गते अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो। अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको सुदूरपश्चिम प्रदेशको परिचय अनुसूची -३ मा, अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको कार्यक्रम ढाँचा अनुसूची -४ र कार्यक्रमका केही झलकहरू अनुसूची -५ मा संलग्न गरिएको छ।

१.२ उद्देश्य

संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समितिको मुख्य उद्देश्य नेपालमा संघीयता कार्यान्वयनको समग्र अवस्था पत्ता लगाउनु हो। उक्त प्रयोजनका लागि सुदूरपश्चिम प्रदेशमा भएको प्रदेशस्तरीय अन्तर्क्रिया कार्यक्रमका विशिष्ट उद्देश्यहरू यसप्रकार छन्:

- नेपालमा संघीयता (राजनीतिक, वित्तीय, प्रशासनिक, संरचनागत र समावेशिता) कार्यान्वयनको समग्र अवस्थाका साथै सुदूरपश्चिम प्रदेशको यथार्थताका बारेमा छलफल गर्नु।
- संघीयता कार्यान्वयनको सिलसिलामा सम्पन्न मुख्य क्रियाकलापहरू तथा त्यसबाट प्राप्त भएका मुख्य मुख्य उपलब्धीहरूबारे छलफल गर्नु।
- संघीयता कार्यान्वयनमा विभिन्न तहबाट भएका कमी-कमजोरीहरू तथा गर्न बाँकी रहेका कामहरू लेखाजोखा गर्नुका साथै अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न नसक्नु पछाडिका मुख्य कारण तथा सवालहरू पहिचान गर्नु।
- संघीयता कार्यान्वयनमा भएका समस्या/सवालहरूको समाधानका उपायहरू प्रस्तुत गर्नु आदि।

१.३ अन्तर्क्रिया विधि

संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन सम्बन्धी संसदीय विशेष समितिका संयोजक माननीय डा. खिमलाल देवकोटाको अध्यक्षता र राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्ष ज्यूको प्रमुख आतिथ्यतामा संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण सम्बन्धी छलफल तथा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भएको थियो। उक्त कार्यक्रममा समितिका सदस्यहरू, राष्ट्रिय सभामा प्रमुख दलका नेताको समेत उपस्थिति रहेको थियो। प्रदेश सदरमुकाम समेत रहेको धनगढीमा सम्पन्न उक्त कार्यक्रममा बोल्ने सहभागीहरू हरेकलाई तीनदेखि पाँच मिनेटमा आफ्ना भनाईहरू राख्न समय उपलब्ध गराईएको थियो। सहभागी बक्ताहरूका भनाईलाई अलग अलग टिपोट गरिएको थियो। अन्तर्क्रियामा तीन प्रकारका व्यक्तित्वहरू (जनप्रतिनिधि, कर्मचारी तथा नागरिक समाज)को सहभागिता रहेको थियो।

अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा प्रदेशका मुख्य मन्त्री, प्रदेश सभाका सभामुख, मन्त्रीहरू, प्रदेश सभाका सदस्य तथा प्रदेशभित्रका पालिकाहरू (स्थानीय तह) का प्रतिनिधिमूलक रूपमा प्रमुख तथा उपप्रमुखहरू, प्रदेशस्थित लोक सेवा आयोगका पदाधिकारी, नीति तथा योजना आयोगका पदाधिकारी र मुख्य न्यायाधिवक्ता, राष्ट्रिय मान्यताप्राप्त दलका प्रदेश कमिटिका प्रमुखहरू, निजी क्षेत्र, सहकारी, नागरिक समाज र गैरसरकारी संस्थाहरू, पत्रकार, प्रदेशका प्रमुख सचिव, प्रमुख जिल्ला अधिकारी, प्रदेश मन्त्रालयका सचिवहरू, मुकाममा रहेका अन्य कार्यालयका प्रमुखहरू लगायतका व्यक्तिहरूको उपस्थिति रहेको थियो। अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागिताका सम्बन्धमा समितिले बनाएको मापदण्ड अनुसूची -६ मा संलग्न छ।

कार्यक्रमको शुरूवातमा जनप्रतिनिधिहरूबाट प्रारम्भ गरिएको छलफल नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरू हुँदै अन्त्यमा सुदूरपश्चिम प्रदेश अन्तर्गतका विभिन्न मन्त्रालयका सचिवहरू, प्रमुख जिल्ला अधिकारी, निर्देशनालय, आयोग एवम कार्यालय प्रमुखहरूका बीचमा अन्तर्क्रिया भएको थियो।

१.४ प्रतिवेदनको सीमा

यस प्रतिवेदनमा संघीयता सम्बन्धी उपलब्ध सबै सूचनाहरूलाई समावेश नगरी संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन सम्बन्धी संसदीय विशेष समितिलाई प्राप्त भएको कार्यदेशको सीमाभित्र सिमित रहेको छ। प्रतिवेदन तयार गर्दा मूलतः राजनीतिक संघीयता, वित्तीय संघीयता, र प्रशासनिक संघीयताको सीमामा रहेर प्रदेशस्तरमा आयोजित छलफलका सहभागीहरूद्वारा उठाइएका विचारहरू, प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रीपरिषद् सचिवालय लगायत अन्य संघीय निकायहरूबाट प्राप्त सूचनाहरू, प्रदेश सरकार तथा सो मातहतका निकाय र स्थानीय तहबाट प्राप्त विवरणहरू लाई मुख्य आधार मानिएको छ। मूलतः सुदूरपश्चिम प्रदेशस्तरीय छलफलमा आधारित भई तयार गरिएको प्रतिवेदन भएको हुनाले यहाँ चर्चा गरिएको अवस्था र नतिजा अन्य प्रदेशसँग दुरूस्तै मेल नखान पनि सक्दछ।

१.५ प्रतिवेदनको स्वरूप

सुदूरपश्चिम प्रदेशस्तरीय यो प्रतिवेदन विभिन्न पाँच परिच्छेदहरूमा विभक्त छ। पहिलो परिच्छेद परिचयको रहेको छ। अध्ययनको पृष्ठभूमि, अध्ययनको उद्देश्य तथा विधि आदि विषयहरू यस परिच्छेदमा समावेश छन्। परिच्छेद दुईमा संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनको क्षेत्रमा हालसम्म विभिन्न तहका सरकारहरूबाट सम्पादित मुख्य मुख्य कृयाकलापहरू र त्यसबाट भएका उपलब्धीहरू समावेश गरिएको छ।

त्यस्तैगरी परिच्छेद तीनमा सुदूरपश्चिम प्रदेशस्तरीय अन्तर्क्रिया कार्यक्रमका मुख्य उपलब्धीहरू तथा कार्यक्रममा सहभागीहरू द्वारा राजनीतिक, वित्तीय, तथा प्रशासनिक संघीयताका बारेमा व्यक्त विचारहरू समावेश गरिएको छ। परिच्छेद चारमा संघीयता कार्यान्वयनमा देखा परेका मुख्य समस्या तथा सवालहरूको बारेमा चर्चा गरिएको छ भने अन्तिम तथा पाचौँ परिच्छेद निश्कर्ष तथा सुझावका लागि रहेको छ। प्रतिवेदनको अन्तमा केही अनुसूचीहरू रहेका छन् ।

परिच्छेद दुई: संघीयता कार्यान्वयनको स्थिति

लोकतान्त्रिक व्यवस्था भएका सबै देशहरूमा संघीय शासन प्रणाली छैन। नेपालका लागि पनि संघीय शासन प्रणाली नयाँ अनुभव हो। संविधानमा उल्लेखित तीन तहका सरकारहरू बीचको सम्बन्धका आधारहरू: सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वय हुने व्यवस्था गरियो तर तिनको पालना राम्रोसँग हुन नसकेको जनगुनासो रहेको छ। किनभने एक स्थानीय तहको ठाडो वा तेस्रो सम्बन्ध अन्य स्थानीय तह, प्रदेश र संघ सरकारसँग रहने र सो अन्तरसम्बन्धले उक्त स्थानीय तहको शासकीय प्रभावकारितामा प्रभाव पार्दछ। वि.स. २०७४ देखि यता सबै तहका सरकारहरूले एक पूर्ण कार्यकाल पुरा गरिसकेका छन्। पाँच वर्ष पार गरिसकेकोले संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयन सम्बन्धमा तीनले के के कृयाकलापहरू गरे। ति कृयाकलापहरूबाट के के उपलब्धीहरू प्राप्त भए भनी उपलब्धीहरूको लेखाजोखा गर्ने उपयुक्त समय हो यो।

२.१ मुख्य गतिविधी

वि.स. २०७४ सालमा सम्पन्न स्थानीय तह, प्रदेश सभा र संघीय संसदको निर्वाचन पश्चात नेपालमा संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयन चरणमा विधिवत रूपमा प्रवेश गरेको हो। विगतमा फरक कानूनी हैसियतमा स्थानीय निकायको रूपमा भएतापनि स्थानीय तह नेपालमा पहिला पनि अस्तित्वमा थिए। प्रदेश सरकार नेपालका लागि विल्कुल नयाँ अभ्यास हो। संघीय सरकार एकात्मक सरकारको रूपमा विगत देखिनै अस्तित्वमा थियो। संघीय सरकारका आफ्नै भौतिक र प्रशासनिक संरचनाहरू थिए। संघीय सरकारसँग पहिला देखिनै निश्चित विधी पद्धति कर्मचारी प्रशासन र स्थापित प्रणाली थियो/छ। तथापि वृहत प्रकारको विकेन्द्रीकरण, अन्तर-सरकारी वित्त व्यवस्थापन एवम अन्तर तह समन्वय, र प्रदेश तथा स्थानीय सरकारको अनुगमन गर्ने कार्य भने संघीय सरकारका लागि पनि नयाँ विषय हो। तथापी थुप्रै बाधा अड्चनका बावजूद यो अवधीमा संघीयता कार्यान्वयनमा केही सुधारहरू भएका छन्।

अहिले मुलुकमा राजनैतिक स्थायित्व कायम भएको छ। जटिल ठानिएको कर्मचारी समायोजनको कार्य केही हदसम्म भए पनि सम्पन्न भएको छ। जसअनुसार संघमा ४८,४०९; सात वटै प्रदेशमा २२,२९७ र स्थानीय तहमा ६६,९०८ दरबन्दी तय गरिएको छ।^१ साझा अधिकारसँग सम्बन्धित अस्पष्ट केही अधिकारहरू बाहेक अधिकांश विषय क्षेत्रमा आफुलाई आवश्यक कानूनहरू निर्माण गरेका छन्। नयाँ संविधान जारी भएपश्चात् संवत् २०७९ असार मसान्तसम्म संघबाट १२१ वटा नयाँ ऐन जारी भएका छन्। विभिन्न ४३१ वटा ऐनमा संशोधन गरि अद्यावधिक गरिएको छ। २०७९ असार मसान्तसम्म सात प्रदेशले ४३० वटा ऐन निर्माण गरेका छन् भने सुदूरपश्चिम प्रदेश सभाले ६७ वटा ऐन जारी गरेको छ। त्यस्तैगरी, स्थानीय तहहरूले १०१५ ऐन जारी गरेका

^१ संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयको प्रेश विज्ञप्ती, मिति २०७५।१२।१४

छन्।^२ अन्तरसरकारी वित्त हस्तान्तरण प्रकृयाको अभ्यास भएको छ। प्रदेश र स्थानीय तहले प्रत्येक महिनाको १५ गते भित्र राजस्व बाँडफाँड वापतको रकम प्राप्त गरिसक्ने व्यवस्था भएको छ। सबै तहका सञ्चित कोषहरू तथा राजस्व बाँडफाँडका विभाज्य कोषहरू सञ्चालनमा आएका छन्। Sub-National Treasure Regulatory Application (SuTRA) को प्रयोगले वित्तीय अनुशासनमा बढोत्तरी भएको छ। प्रदेश लोकसेवा आयोगहरूले प्रदेश र स्थानीय तहका लागि दरबन्दी अनुसार पदपूर्ति थालेका छन्। प्रायः सबै स्थानीय तहहरू तथा प्रदेश सरकारहरूले प्रशासकीय भवन लगायत आवश्यक भौतिक संरचनाहरूको विकास गरिसकेका छन्। प्रथम पञ्चवर्षीय योजनाका साथै विषयगत गुरुयोजनाहरू सबै प्रदेश तथा स्थानीयतहहरूले निर्माण गरी आफ्नो विकास लक्ष्य र गन्तव्य तय गरेका छन्। केही अपवाद बाहेक सबै तहका सरकारहरूले तोकिएको समयमा नीति तथा कार्यक्रम र बजेट सभामा पेश गर्ने र पास गर्ने गराउने पद्धतिको अभ्यास भएको छ। सबै तहका संरचनाहरूमा समावेशीताको अवस्थामा झन झन विस्तार भएको छ। सोही अनुसार महिला, दलित, आदिवासी, जनजाती, अल्पसंख्यक, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू, लोपोन्मुख समुदाय लगायतका व्यक्तिहरूको सहभागीता उल्लेख्य रूपमा बढेको छ। प्रदेश लोकसेवा आयोग र प्रशिक्षण प्रतिष्ठान लगायत अन्य धेरै प्रादेशिक संरचनाहरू कृयाशिल भएका छन्। सबै स्थानीय तहमा बैंकका शाखाहरू पुगेका छन्। यसले बैंकिङ्ग सेवा पनि समावेशी बन्न पुगेको छ।

^२ नेपाल सरकार कानून, न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय

२.२ उपलब्धी

सेवा प्रवाह नागरिकको घर नजिक पुगेको छ। सिंहदरवारमा केन्द्रित उच्चतहको सीपयुक्त जनशक्ति विकेन्द्रित भई गाउँपालिका नगरपालिकामा पुगेको छ। यसले स्थानीय तहको सेवाको गुणस्तरीयतामा सुधार भएको छ। स्थानीय तह र प्रदेश सरकारहरूले सेवा प्रवाहको मापदण्ड विकास गरी सेवाप्रवाहलाई कसरी थप व्यवस्थित बनाउन सकिन्छ भन्ने विषयमा सजग भएका छन्। स्थानीय तहको संस्थागत क्षमता स्वमुल्याङ्कनमा आ.व. ०७६/७७ मा स्थानीय तहहरूले सेवा प्रवाहको क्षेत्रमा प्राप्त गरेको ५४.२४ प्रतिशत अङ्कमा सुधार भई आ.व. ०७७/७८ मा ६४.४६ प्रतिशत पुगनुले पनि यहि सङ्केत गर्दछ।^३ प्रदेश र स्थानीय तहका विभिन्न संरचनाहरू समावेशी हुँदा निर्णय लिने स्थानमा पिछडिएका वर्ग क्षेत्र समुदायका मानिसको पहुँच बढ्न गएको छ। २०७४ को स्थानीय निर्वाचनमा ४०.९ प्रतिशत महिला निर्वाचित भएकोमा २०७९ को स्थानीय निर्वाचनमा ४९.२९ प्रतिशत देशभरबाट निर्वाचित भएका छन्।^४

योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा जनसहभागीता बढेको छ। सबै स्थानीय तहमा बैंकका शाखाहरू विस्तार हुँदा समावेशी बैकिङ्ग सेवाको विकास भएको छ। वडा कार्यालय सम्म सडक सञ्जाल र ईन्टरनेट सुविधा विस्तार भएको छ। फलस्वरूप स्थानीय तहहरूले सेवाप्रवाहलाई विस्तारै अनलाईन प्रणालीमा लान थालेका छन्। सरकारी भुक्तानीहरूमा नगदको प्रयोग करिव बन्द भएको छ। विपदको समयमा स्थानीय सरकारहरूले तत्काल घटनास्थलमा पुगी जनउत्तरदायी सरकारको अनुभूती दिन थालेका छन्। तथापी अधिकार क्षेत्र अनुरूप कानूनहरू निर्माण हुन नसक्नु, वित्तीय संघीयताले मुर्तरूप लिन नसक्नु, विभिन्न विषयगत क्षेत्र जस्तै: सडक, सिचाई, कृषि, पशु, वन, स्वास्थ्य लगायतका क्षेत्रहरूका कार्यक्रम कार्यान्वयनमा दोहोरोपना हुनु आदि समस्याहरू पनि छन्।

^३ [LISA Nepal - Home \(mofaga.gov.np\)](http://LISA.Nepal-Home(mofaga.gov.np)) retrieved in 5th Aug., 2022.

^४ निर्वाचन आयोगको वुलेटिन, २०७९, ज्येष्ठ ६ गते।

परिच्छेद तीन: अन्तर्क्रियाका उपलब्धी

संघीय शासन प्रणाली बहुतहका सरकारहरूबीच समुचित तवरले राजनैतिक, प्रशासनिक र वित्तीय अधिकारको बाँडफाँड गरी राज्य सञ्चालन गर्ने एक प्रणाली हो। सुशासन, समावेशी तथा सहभागितामुलक निर्णय प्रक्रिया, भौगोलिक, सामाजिक तथा साँस्कृतिक विविधताको पहिचान तथा सम्माननै संघीय शासन प्रणालीका चरित्रहरू हुन्। यस परिपेक्ष्यमा, नेपालको संविधानले संघीयताको प्रभावकारी व्यवस्थापन तथा सबलीकरण गर्न राज्यका सबै नीति, नियम, कानून, संरचना, प्रक्रिया तथा पद्धतिहरूमा माथी उल्लेखित विषयहरू समाहित गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्नेमा जोड दिएको छ।

संघीय शासन प्रणालीलाई सबलीकरण गर्ने सम्बन्धमा संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समितिद्वारा आयोजना गरिएको अन्तर्क्रिया कार्यक्रमका उपलब्धी तथा सो कार्यक्रममा सहभागीहरूबाट व्यक्त भएका राय सुझावको सारलाई यस परिच्छेदमा क्रमशः समावेश गरिएको छः

३.१ उपलब्धी

अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा अन्तर्क्रियामा सहभागी सरोकारवालाहरूबाट संघीयता कार्यान्वयनका सम्बन्धमा व्यक्त भएका विचारहरूका आधारमा संघीयताका सम्बन्धमा भएका उपलब्धीहरू निम्नानुसार रहेका छन्

- राष्ट्रिय सभाले पारित गरेको १५ बुँदे सङ्कल्प प्रस्तावको कार्यान्वयन गर्न तीनै तहका सरकारहरू लाई दबाब सृजना भएको छ।
- प्रदेश र स्थानीय तहमा संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धमा खासगरी राजनीतिक, वित्तीय, प्रशासनिक क्षेत्रमा भएका प्रयासहरू, उपलब्धीहरू एवम समस्याहरू अध्ययन गरी दस्तावेजीकरण गर्न सहयोग पुगेको छ।
- विभिन्न तहका सरकारहरूले सञ्चालन गरेका आयोजनाहरूका साथै ऐनहरूमा भएका दोहोरोपनाका वारेमा सबै सहभागीहरूबीच समान बुझाइ स्थापित हुनुका साथै आगामी दिनमा समन्वयात्मक तवरले अधि बढ्न प्रेरणा मिलेको छ।
- आगामी दिनमा संघीयताको प्रभावकारी कार्यान्वयन तथा व्यवस्थापनका लागि नियमित छलफल गरी अनुभव आदान-प्रदान हुने वातावरण बनेको छ।
- संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारका प्रतिनिधीहरू बीच संघीय शासन प्रणालीका मुख्य सवालहरूमा सँगै बसी वहस गर्ने अवसरका कारण तीन तहका सरकारका प्रतिनिधीहरू बीचको सम्बन्ध मजबुत बनाउन सहयोग पुगेको छ।

- तीनै तहका सरकार बीच थप समन्वय, सहकार्य र सहकारिता प्रवर्द्धन भई संघीय शासन प्रणाली सवलीकरणमा थप सहयोग पुग्ने विश्वासको वातावरण बनेको छ।
- यसप्रकारका अन्तर्क्रियाहरू प्रदेश सरकारको अग्रसरतामा बेलाबखतमा आयोजना गर्दा विभिन्न तहबीचको ठाडो र क्षीतिजीय सम्बन्ध थप मजबुत हुने विश्वास बढेको छ।
- संविधानको धारा २३२ मा उल्लेखित संघ प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सम्बन्धसँग सम्बन्धीत तीन वटा विशेषताहरू अर्थात् संघीय शासनका मुलमन्त्रहरू: सहकारीता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई सबैले स्वीकारेका छन्।

अन्तर्क्रियामा सहभागी सरोकारवालाहरूबाट संघीयता कार्यान्वयनका सम्बन्धमा व्यक्त महत्वपूर्ण टिप्पणी, विचार एवम सुझावहरू आगामी समयका लागि मार्गदर्शक हुने विश्वास छ। ति टिप्पणी तथा विचारहरूलाई तल प्रस्तुत गरिएको छ:

३.२ राजनीतिक संघीयता

अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागीहरूबाट राजनैतिक संघीयता सम्बन्धी तपशील अनुसारका टिप्पणी तथा सुझावहरू व्यक्त भएका थिए:

- दलहरूबीच नै संघीयताप्रति साझा बुझाइ र तदनुसरूपको ईमानदारिता नहुँदा विरोधका स्वर सुनिएका छन्। यो अवधीमा प्रदेश सरकारका कृयाकलापहरू अपेक्षित हुन सकेनन। त्यस्तैगरी सरकारमा हुँदा एक कुरा र सरकार बाहिर गएपछि अर्को कुरा गर्ने दलीय बेइमानी चरित्र पनि बाधक भयो।
- संघ र प्रदेशका माननीयहरूबीच समन्वयको खाँचो रहेको छ। प्रतिष्पर्धी होइनौं सबै मिलेर मुलुकलाई समृद्धि तर्फ लैजाने हो भन्ने भावनाको विकास हुन सकेन एकातिर भने अर्कोतिर प्रदेश र स्थानीय तहसँग पनि समन्वय हुन सकेको छैन। संवैधानिक केही प्राब्धानहरूको अस्पष्टताले तीन तहबीच अधिकारको अभ्यासमा अन्यौल हुँदा संविधान संशोधनको आवाज उठेको छ। स्थानीय तहलाई सेवा प्रवाहमा र प्रदेशलाई आयोजना कार्यान्वयनमा जिम्मेवार बनाउन आवश्यक छ।
- केन्द्रकृत मानसिकता सबै तहमा र व्यक्तिमा छ। यो भावनालाई सबैले त्यागौं। साझा अधिकारको सूचीमा रहेको एकै प्रकृतिको कामले अन्यौल बनाएकोले यसलाई स्पष्ट पारौं। स्थानीय तहको निर्वाचन दल विहिन हुँदा राम्रो हुने थियो। नेता-नेता, प्रदेश सरकार र प्रदेश सरकारबीच विकासका लागि सकारात्मक प्रतिष्पर्धा गरौं।

- खास संघीयताको आभाष दिने प्रदेश सरकारले हो। प्रदेश बलियो भयो भने मात्रै संघीयता बलियो हुन्छ। तर प्रदेशलाई संघ र स्थानीय तह दुवैबाट उपेक्षा भएको छ। प्रदेशको अधिकार सूचीमा १ नं. मा रहेको प्रदेश प्रहरी ऐन हालसम्म बन्न सकेको छैन।
- निर्णय गर्ने र कार्यान्वयन क्षमताको अभाव सबै तहमा छ। केन्द्रबाट निर्देशित भएको हुँदा प्राकृतिक श्रोतहरूको चरम दुरुपयोग भैरहेको छ। थुप्रै ऐनको अभाव खड्किएको छ तर कतिपय बनेका ऐन पनि कार्यान्वयन भएका छैनन्।
- गठन आदेशबाट संरचना निर्माण गर्ने प्रवृत्ति बढेको छ। यसलाई बन्द गर्नु पर्यो। खेलकुद समिति ३ वटै तहमा आवश्यक छैन। मन्त्रालयको संख्या किन बढाउनु पर्यो। विद्यमान संघीय र प्रदेश विषयगत मन्त्रालयहरूबीच समन्वय बढाउनु पर्यो।
- तालिम अप्राप्त सिपाहीलाई अत्याधुनिक हतियार चलाउन दिए जस्तै भयो संघीय व्यवस्था प्रदेश सरकारको ठाउँमा स्थानीय तह र संघलाई जोड्ने सशक्त निकाय बनाई प्रदेश खारेज गरे हुन्छ।
- अहिले पनि तोक आदेशकै भरमा योजना बाँड्ने हो भने लोकतन्त्रको के अर्थ रह्यो र। विकेन्द्रिकरणको अवस्थामा जत्तिको स्वायत्तता पनि छैन अहिलेको संघीय शासन प्रणालिमा आफै बदलिन तयार नहुने हामी अरूको चिन्ता गर्छौं अरूलाई उपदेश दिन लाज मान्दैनौं।

३.३ वित्तीय संघीयता

अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागीहरूबाट वित्तीय संघीयता सम्बन्धी तपशील अनुसारका टिप्पणी तथा सुझावहरू व्यक्त भएका थिए:

- संघ र प्रदेशको बजेट प्रणालीमा सुधार गर्न आवश्यक छ। संघ र प्रदेशका ५० हजारका पनि आयोजनाहरू छन्। यस्तो झन्झटिलो कार्यलाई अन्त्य गर्न संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले कति बजेट सम्मको आयोजना कार्यान्वयन गर्ने हो सीमा तय हुनुपर्छ। प्रदेश र संघबाट विनियोजन हुने बजेटमा स्थानीय सरकारहरूसँग समन्वय हुँदा कार्यान्वयन सहज हुने थियो।
- पूर्ण रूपमा संघको नियन्त्रणमा रहेको आर्थिक प्रणालीलाई सच्याउनु पर्छ। वित्तीय समानीकरण तर्फ कम बजेट र शसर्त अनुदान बढी हुने विद्यमान अवस्थामा सुधार आवश्यक छ। त्यस्तैगरी, तीनै तहको सरकारहरू बीचको कार्यक्रम र बजेटमा भएको दोहोरोपना हटाउनु पर्छ।
- साविकको जिल्ला विकास समिति तथा जिल्ला स्थित अन्य कार्यालयहरूको सम्पत्ति हस्तान्तरण र संरक्षण आवश्यक रहेको। नदी जन्य पदार्थको विक्री वितरण स्थानीय

सरकारले गर्दछन्। अनुगमन र सुरक्षा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले गर्नुपर्ने। उनीहरूबाट संरक्षणमा ध्यान दिईदैन। जवाफदेही जिल्ला प्रशासन कार्यालय हुनुपर्ने अवस्था छ।

- दिगो विकासका लक्ष्यलाई प्रदेश आवधिक योजनामा स्थानीयकरण गरिएको छ तर सूचक कार्यान्वयनका लागि श्रोतको अभाव छ। राजश्व सङ्कलन सम्बन्धमा ठोस नीति हुनु पर्ने र दोहोरोपना न्यूनीकरण गर्न जरूरी रहेको।
- वित्त व्यवस्थापनलाई अपेक्षित रूपमा व्यवस्थित गर्न सकिएको छैन र विकास साझेदारहरूबाट प्राप्त आर्थिक श्रोतको सदुपयोग हुन सकेको छैन। त्यस्तैगरी, तल्लो तहका सरकारहरूले आन्तरिक स्रोत परिचालनमा ध्यान दिन आवश्यक छ।

३.४ प्रशासनिक संघीयता

अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागीहरूबाट वित्तीय संघीयता सम्बन्धी तपशील अनुसारका टिप्पणी तथा सुझावहरू व्यक्त भएका थिए:

- प्रदेशमा हस्तान्तरण गरिएका १४०० दरबन्दीमा ५० प्रतिशत खाली हुँदा कार्यमा गुणस्तरीयता ल्याउन समस्या परेको छ। उता स्थानीय तहमा दरबन्दी भन्दा बढी कर्मचारीहरू करारमा नियुक्त भएका छन् स्रोतको दुरुपयोग हुने त्यस प्रकारको कार्य बन्द गर्नु पर्ने।
- अन्तर तह समन्वय कमजोर रहेको र स्थानीय तह र प्रदेशबीच सूचना आदान प्रदान अर्थात रिपोर्टिङमा पनि समस्या रहेको छ। यो अवस्थाको समाधानका लागि स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत प्रदेशको कानून अनुसार हुनुपर्छ। त्यस्तैगरी प्रदेश र स्थानीय तहमा कार्यरत कर्मचारीहरूमा संघको मानसिकता रहनुजेल ती निकायहरू मजबुत हुन सक्दैनन।
- नीति, कार्यक्रम र बजेट निर्माणमा Demand र Supply side बीच खाडल छ। आयोजना छनौटमा प्रयास ध्यान पुगेको छैन। खरिद ऐन, ठेकेदारको अनुकूल हुने अवस्था हटाउनु पर्छ र स्थानीय तहको कार्यको अनुगमन गर्ने अधिकार प्रदेश सरकारलाई हुनुपर्ने। विकास निर्माणका कार्यहरूमा ढिलासुस्ती र लापरवाही गर्ने ठेकेदारलाई कारवाही हुनु पर्ने।
- प्रमुख सचिव लगायत प्रदेशमा खटिने अन्य सचिवहरू कम्तिमा २ वर्ष एकै ठाउँमा बस्ने व्यवस्था जरूरी रहेको छ। त्यस्तैगरी स्थानीय तहका कर्मचारीको वृत्ति विकासको सन्दर्भमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनमा व्यवस्था छ तर कार्यान्वयन भएन। स्थानीय तहका कर्मचारीहरूलाई सरुवाको व्यवस्था हुन जरूरी छ। काम गर्ने स्थानीय तहमा तर कार्यसम्पादन मुल्याङ्कन संघले गर्ने यो मिलेन।

- सबभन्दा नजिकको सरकारबाट पुर्याउने सेवाका आधारमा शासनका बारेमा नागरिकले धारणा बनाउने भएकाले संघीयताको सफलताको लागि स्थानीय तहलाई सशक्त बनाउनु पर्दछ। जिल्लामा कार्यरत संघीय तथा प्रादेशिक निकायहरूको जिम्मेवारी स्पष्ट छैन। संघबाट कार्यान्वयन भएका आयोजनाहरूको अनुगमनको अधिकार स्थानीय तहलाई हुनुपर्छ। यदि त्यसो हुँदैन भने के को अन्तरसम्बन्ध र सहकार्य। संघ र प्रदेशका विकास आयोजनाहरू स्थानीय तहसँग समन्वय नगरिकन कार्यान्वयन हुँदा स्थानीय तहबाट अपनत्व हुन सकेन।
- प्रदेश सरकारले प्रहरी चौकी र कारागार निर्माण गर्छ तर प्रदेश सरकारको अधिकार भित्र पर्दैन। यसलाई प्रदेश सरकारको अधिकार भित्र राख्न आवश्यक छ। शिक्षक सरुवा र व्यवस्थापन गर्न स्थानीय तहमा सबै भन्दा कठिनाई रहेको छ। तीन तहका कानूनहरू बाझिएकोले कठिनाई भएको छ।
- स्थानीय तहमा रहेका सामुदायिक वन व्यवस्थापनमा कानूनी कठिनाईहरू छन्। प्रदेश वन नियमावलीका साथै वातावरण संरक्षण ऐन र नियमावली बनेको छ तर संघले विभिन्न परिपत्र र कार्यविधि मार्फत हस्तक्षेप गरेको छ। वन सम्बन्धी मुद्दा छिनोफानो र वन पैदावार लिलाम गर्न कठिनाई भएको छ।
- कर्मचारीका दरबन्दीहरू धेरै रिक्त छन्। लोक सेवा आयोगले जिम्मेवारी नपाउने तर प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूले करारमा कर्मचारी नियुक्ती गर्ने गरेका छन्। आवश्यकता भन्दा अति कम जनशक्तिको उपलब्धताका कारण प्रदेशले प्रशासनिक क्षमता प्रदर्शन गर्न सकेको छैन।
- न्यायिक समितिमा कानूनको विज्ञ राख्न पर्ने। सम्बन्ध विच्छेद सम्बन्धी मुद्दामा समस्या छन्। पुनः न्यायिक समितिले हेर्नसक्ने व्यवस्था होस।
- जिल्ला स्थित साविकका कृषि विकास कार्यालयहरूको सम्पत्ति हस्तान्तरण हुन सकेको छैन।
- स्थानीय तहलाई ऐन बनाउन पाउने अधिकार दिनु भएन। स्थानीय तहको ऐनलाई कतिपय अवस्थामा मलेपले पनि स्वीकारेन।

संघीयता कार्यान्वयनको स्थिती सुधार गर्ने नसकिने चिन्ताजनक अवस्थामा पुगेको छैन। हरेक तहबाट स्वतन्त्र रूपमा सहजै गर्न सकिने धेरै कामहरू अझै बाँकी छन्। अरूलाई दोष लगाएर उम्किने छुट कसैलाई पनि छैन। आ-आफना जिम्मेवारीका क्षेत्रमा सबै सरोकारवालाहरूको ध्यान पुगोस। अस्पष्ट भएका साझा अधिकारहरूलाई थप प्रष्ट पारौं। अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागीबाट व्यक्त धारणाहरूको विस्तृतीकरण अनुसूची ७ मा समावेश गरिएको छ।

परिच्छेद चार: मुख्य सवालहरू

संघीय व्यवस्था नेपालका लागि नयाँ हो। स्थानीय सरकार विगतमा स्थानीय निकायको रूपमा फरक (कमजोर) हैसियतमा थिए अहिले उनीहरूको जिम्मेवारी निकै थपिएको छ। तथापी जिम्मेवारी अनुकूलको क्षमता भने विकास भईसकेको छैन। प्रदेश सरकारको व्यवस्था नेपालमा यसभन्दा अगाडि थिएन। संघीय सरकारको विगत देखिनै आफ्नै कर्मचारी संयन्त्र र प्रशासनिक प्रणाली भएतापनि संघीयतालाई समन्वय गर्ने अनुभव थिएन। यसप्रकार नयाँ शासकीय प्रणाली भएको हुनाले सुरुका केही वर्षसम्म संघीयता कार्यान्वयनमा केही समस्या र चुनौतीको अनुभूति हुनु नौलो होईन। सबै तहका सरकारहरूले विभिन्न प्रकारका समस्याहरू तथा चुनौतीहरूको सामना गरिरहेकै छन्। यसै सन्दर्भमा प्रदेश स्तरीय छलफलमा व्यक्त विचारहरू समेतका आधारमा संघीयता सवलीकरणमा निम्न सवालहरू प्रवलरूपमा देखा परेका छन्:

(१) परम्परागत सोच

शासकीय व्यवस्थामा भएको परिवर्तन अनुरूप नागरिकहरूको अवस्थामा परिवर्तनका लागि प्रमुख राजनितिक दलको नेतृत्व (शासक) र प्रशासकहरूको सोचमा पनि परिवर्तन आवश्यक थियो। तर व्यवहारमा त्यस प्रकारको परिवर्तन प्रकट हुन सकेको छैन। एकले अर्कालाई दोष लगाउने होडबाजी सबैतिर छ। हरेक तहको नेतृत्वमा तल्लो तह मजबुत भयो भने म कमजोर हुन्छु अर्थात power just up to me भन्ने मनोदशाका कारण संघीयताले जस पाउन सकेन। सबै तहका सुविधा र अधिकार खण्डित नहुने गरी संघीयताको अभ्यास गर्न खोज्दा यो समस्या पैदा भएको हो। अर्कातिर पछिल्लो समयमा मुख्य राजनैतिक दलका संगठनहरूमा संघीय व्यवस्थालाई कसरी मजबुत बनाउने भन्दा पनि कसरी सत्तामा पुग्ने र टिकिरहने भन्ने होडबाजीले मात्र महत्व पायो। अहिले पनि प्रदेश र स्थानीय तहको नेतृत्वमा रहेका कतिपय जनप्रतिनिधिहरूमा सामन्तवादी शैलिको तामझाम र रवाफ (मनोभाव र घमण्ड) देख्दा लाग्छ उनीहरू नागरिकका सेवक नभै मालिक हुन।

(२) अन्तरतह समन्वय

तीन तहका सरकारको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयनमा आधारित हुने व्यवस्था संविधानले गरेको छ। तर, यी आधारहरू अधिकार सूचीका कुन कुन विषयमा कसरी व्यक्त हुन्छन् भन्ने स्पष्ट भएन। संघीय सरकारमै समस्तरका इकाईहरूबीच समन्वयको समस्या छ भने संघ र प्रदेश अनि प्रदेश र स्थानीय तहका बीच नीति, योजना र कार्यक्रमको समन्वयमा झन ठूलो समस्या छ। संघीय सरोकारवाला निकायहरूबीच मै संघीयता कार्यान्वयनका कतिपय कामहरू प्राथमिकतामा परेनन्। समन्वयकारी संरचनाका गतिविधिहरू निष्प्रभावी भए। सबै तहमा केन्द्रीकृत मानसिकता प्रबल छ। प्रदेश र स्थानीय तहले कसरी बढि भन्दा बढि स्थानीय स्रोत परिचालन गर्ने र आत्मनिर्भर हुँदै जाने भन्दा पनि माथितिर मुख ताक्ने प्रवृत्ति घटेन। प्रदेश र स्थानीय तहको

क्षमता अपेक्षित रूपमा बढेन। स्थानीय तह र प्रदेशसँगको सामान्य परामर्शविना केन्द्रकै स्वविकेकमा कर्मचारी खटनपटन गर्ने परिपाटी यथावत छ। प्रदेशले स्थानीय तह र संघलाई जोड्ने सेतुको काम गर्नु पर्ने हो। तर, व्यवहारमा स्थानीय तहहरूले प्रदेशलाई चिन्नै नसकेको जस्तो आभास हुन गयो। यसप्रकार स्थानीय तह र प्रदेशले आँफुलाई बलियो र विश्वासिलो निकायको रूपमा उभ्याउन नसक्दा संघीयता कार्यान्वयनको समष्टिगत तस्बिर कमजोर देखियो फलस्वरूप संघीय व्यवस्थाको औचित्य माथिनै प्रश्न उठ्न थाल्यो।

(३) कानून निर्माणमा ढिलासुस्ती

एकातिर प्रदेश र स्थानीय तह सञ्चालनको लागि अत्यावश्यक कतिपय व्यवस्थापकीय र कानूनी प्रावधानहरू अहिले सम्म अपूर्ण छन्। संघीय कानूनको अभावमा प्रदेश र स्थानीय तहले साझा अधिकारसँग सम्बन्धित कानूनहरू निर्माण गर्न हिचकिचाए। प्रदेश र स्थानीय तहहरूले पनि आफैँ स्वतन्त्र रूपमा बनाउन सकिने कानूनका लागि पनि लामो समय सम्म संघको मुख ताकेर बसे। यसले गर्दा प्रादेशिक र स्थानीय शासन पद्धति, त्यसको नियमन र प्रशासनिक प्रक्रियाबारे अन्यौलता कायमै रह्यो। फलस्वरूप कार्यक्रम र बजेटको दोहोरोपना हुने, पारदर्शिता नरहने र सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापन अनियन्त्रित हुँदै गयो। यो अवधीका महालेखापरीक्षकका प्रतिवेदनहरूले पनि यहि सङ्केत गर्दछन्। अर्कातिर प्रदेश तथा स्थानीय तहमा कानून निर्माणका लागि दक्ष, योग्य, सीप र क्षमतायुक्त जनशक्तिको अभाव छ। हरेक विषयमा जुनसुकै संघीय इकाईले कानून निर्माण गर्दा तीन तहबीचको सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गरी एक अर्काको अस्तित्व, अधिकार र क्षमताको मुल्याङ्कन तथा सम्मान गरी कानून निर्माण हुनु पर्नेमा त्यसो हुन सकेन। त्यस्तैगरी, संघीय सरकारले स्थानीय तहका लागि ऐन, निर्देशिका, कार्यविधी र मापदण्डको नमुना पठाएकोमा केही स्थानीय तहहरूले आफ्नो विशिष्टता र मौलिकता अनुसार परिमार्जन गरी जारी गर्नुपर्नेमा हुवहु जारी गर्दा शासकीय क्षमतामा कमजोरी देखियो।

(४) कमजोर संस्थागत क्षमता

कर्मचारीहरू प्रदेश र स्थानीय तहमा पठाएर समायोजना प्रकृया सम्पन्न भएको घोषणा गरियो। तर कतिपय स्थानीय तहले हाजिर गराउनै नमान्दा कर्मचारी र सम्बन्धित तहको नेतृत्वले समायोजन बाट हार हारको महसुस गरेको प्रष्ट हुन्छ। संघीय निजामति ऐनको प्रतिकक्षा भएको वर्षौं भयो। एकातिर संघमा कर्मचारीको संख्या अधिक छ तर काम न्यून छ भने अर्कातिर प्रदेश र स्थानीय तहमा कार्यजिम्मेवारी सरे अनुरूप संरचना, पूर्वाधार र ज्ञान हस्तान्तरण हुन सकेको छैन। प्रदेश र स्थानीय तह पनि काम र खर्च क्षमता नहेरी अव्यावहारिक संरचना बनाउन लिप्त छन्। संगठन संरचना निर्माण अव्यवस्थित बन्न पुगेको छ। प्रदेश मन्त्रालयहरूको संख्या अनपेक्षित रूपमा बढेको छ। अनावश्यक समिति, आयोग, परिषद्, बोर्ड, प्राधिकरण, विकास समितिहरूको गठन,

विस्तारले गर्दा दीर्घकालीन दायित्व बढ्दो छ । कर्मचारीको संख्या मात्र नभै जिम्मेवारी अनुकूल उनीहरूको उपयुक्तता र क्षमता सम्बन्धी धेरै प्रश्न देखिएका छन् ।

समस्या कर्मचारी समायोजनको भन्दा पनि, कर्मचारीतन्त्रकै पुनर्संरचना र उपयुक्त कार्यवातावरणको पनि हो । एक पटक स्थानीय तहमा सरूवा भई जाने प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सामान्यत दुई वर्ष रहनु पर्ने हो । सुदूरपश्चिम प्रदेशको प्रवेशद्वार मानिने तुलनात्मक रूपमा सुगम मानिने लम्किचुहा नगरपालिका कैलालीमा पाँच वर्षको अवधिमा ११ जना प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत आउने जाने अवस्थालाई सामान्य मान्न सकिन्न । यस्ता उदाहरण दर्जनौं छन् । संघीयताको सन्दर्भमा गर्नुपर्ने काम र त्यसका लागि चाहिने दक्षताको पहिचान भइरहेको छैन भने प्रादेशिक लोकसेवा आयोगहरू पनि पूर्ण रूपमा कृयाशिल हुन सकेका छैनन् । सरकारहरूले प्रयोगमा ल्याएका अनलाईन प्रणालीहरू user friendly हुन नसक्दा दोहरो मापदण्डले सेवाग्राहीलाई झन झन्झट बनाएको छ ।

(५) जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूको क्षमता

जनप्रतिनिधिहरूलाई आफ्नो भूमिका र संवैधानिक दायित्वबारे राम्रो बोध भएकै छैन । समावेशितामा उल्लेख्य सुधार भएको तथ्याङ्कहरूले देखाउँदछन् । तर 'Inclusion without empowerment is meaningless' भन्ने भनाई प्रति उदाशिन हुँदा सामाजिक समावेशीकरण अझ खासगरी पिछडिएका समुदायका व्यक्तिहरूको राजनीतिक सहभागीता प्रभावशाली हुन सकेको छैन । अतः व्यवहारमा समावेशिता आउन सकेको छैन । राजनीतिक दलहरूले सञ्चालन गर्नु पर्ने शासन व्यवस्था अनुकूलका प्रशिक्षणहरूको कमि, सरकारको तहबाट गरिने स्थानीय आवश्यकताको पहिचान, आयोजनाहरूको प्राथमिकीकरण, अनुगमन तथा मुल्याङ्कन, सेवाको गुणस्तरीयता र सुशासन आदी विषयमा गरेका प्रयासहरू पनि प्रयास नभएकाले जनप्रतिनिधीहरूले अपेक्षाकृत भूमिका निर्वाह गर्न सकेनन् । फलस्वरूप पिछडिएका समुदायका नागरिकहरूको सार्थक सहभागिता प्रायः औपचारिकतामै सीमित देखियो । त्यस्तैगरी, विगत देखिनै करारमा कर्मचारी राख्ने प्रचलन थियो र आवश्यकता पनि थियो । तर अहिले असक्षमताको आरोप लगाई हटाउँदा सीपयुक्त जनशक्तिको मानमर्दन मात्र भएन नयाँ आउनेलाई पुनः शुन्यको अवस्थाबाट सिकाउनु पर्ने अवस्था रह्यो । यसले जनप्रतिनिधी र कर्मचारीहरूको क्षमता अभिवृद्धिमा भएका विगतका प्रयासहरू निश्प्रभावी ठहरिए ।

(६) जवाफदेहिताको पालना

शासकीय अधिकारलाई तल्लो तहसम्म पुर्याउनुको खास उद्देश्य सहभागितात्मक लोकतन्त्रको जग सुदृढ गर्न हो । जनप्रतिनिधिलाई अधिकारसम्पन्न बनाएर मात्रै सो अभिष्ट पूरा हुँदैन । त्यसका निमित्त प्रदेश तथा स्थानीय सरकार, स्थानीय तहमा चुनिएका प्रतिनिधि लगायत सर्वसाधारण नागरिक र नागरिक समाजबीचको सम्बन्ध सहज हुनुपर्छ । राजनीतिक दलहरूमा पनि संघीयताको औचित्य

बुझाउन जागरणमुखी कार्यक्रमहरू आवश्यक पर्दथ्यो। सरकारहरूका कामको लेखाजोखा र मूल्याङ्कन गर्ने सहभागितात्मक विश्लेषणका विधिहरू अपनाईनु पर्दथ्यो। यसले सरकारलाई जवाफदेही बनाउन महत्वपूर्ण भूमिका खेल्ने थियो। तर संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले स्थानीय तहको स्वमूल्याङ्कनका लागि निर्माण गरेको Local Institution Self-Assessment Tools (LISA) प्रयोग गर्न कतिपय स्थानीय तहहरू खासगरी महानगरपालिकाहरू नै तयार देखिन्न। जहाँ स्वमूल्याङ्कनका लागि नै तयार भईन्न त्यहाँ जवाफदेहिताको अपेक्षा कसरी गर्न सकिएला। सरकारहरूले गर्ने रिपोर्टिङहरूमा देखिएको उदासिनताले जवाफदेहितामा प्रश्न देखियो।

एकातिर अहिले पनि प्रदेश र स्थानीय तहको शासन पद्धतिमा केन्द्रकै कर्मचारीमुखी पद्धतिको पुनरावृत्ति देखिन्छ। अर्कातिर हरेक तहमा औचित्यविनाका संरचनाहरू निर्माण गर्ने र मिलेमतोमा विभिन्न सुविधाका निमित्त आर्थिक स्रोतको दोहन गर्ने संस्कार मौलाउँदै छ। प्रदेश र स्थानीय तहहरू सेवाग्राही प्रति जवाफदेही हुनुपर्नेमा परिवर्तनका लक्षणहरू कमै देखिए। गण्डकी प्रदेश सरकारका आ.व. ०७९/८० का करका दरहरू विवादित हुनु यसको उदाहरणको रूपमा लिन सकिन्छ।

प्रदेश र स्थानीय तहको प्रशासनिक पुनर्गठनका लागि गरिएका भनिएका संगठन र व्यवस्थापन सर्भेक्षणहरू संघका पूर्वकर्मचारीहरूद्वारा भइरहेकाले तिनमा पनि नविनता, प्रविधिको प्रयोगमा आधारित चुस्त र नतिजामूखी संगठनको छाँटकाँट देखिएन। यसप्रकार कर्मचारीतन्त्रको कुशलता बढाई गुणस्तरीयतामा सुधार ल्याउने र संख्या नियन्त्रण गर्ने कुरामा अपेक्षित प्रगति हुन सकेन।

(७) योजनाहरूमा दोहोरोपना

स्थानीय तहहरूले योजना तर्जुमा गर्ने छुट्टै विधि छ अर्थात् विभिन्न सात चरणमा योजना तर्जुमाको प्रकृया पुरा हुने कानूनी व्यवस्था छ। विभिन्न टुल्सहरू प्रयोग गरी स्थानीय तहले योजनाहरूको प्राथमिकीकरण गर्दछन्। त्यसैअनुसार योजनाहरू छनौट गर्दछन् र बाँकी रहेका योजनाहरू अर्को आर्थिक वर्षका लागि प्राथमिकता क्रममा राख्दछन्। उता प्रदेशले स्थानीय तहका प्राथमिकतामा रहेका योजनाहरू चिन्दैन। त्यो खालको संयन्त्रको विकास पनि गरिएको छैन। संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण विषयमा प्रदेश स्तरमा भएका छलफल अनुसार अहिले पनि तोक आदेशका भरमा प्रदेशबाट योजना लैजाने प्रचलन अहिले पनि छ। त्यस्तैगरी, निर्वाचन क्षेत्र पूर्वाधार विकास कार्यक्रमका योजनाहरू पनि स्थानीय तहको प्राथमिकतामा भन्दा प्रदेश सभा सदस्यको तजविजमा निर्धारण हुन्छन्। ती योजनाका बारेमा पनि स्थानीय तहलाई जानकारी हुँदैन। योजना लैजाने पहुँचवाला र योजना स्विकृत गर्ने अधिकारीले सम्बन्धित स्थानीय तहको प्राथमिकतामा रहेका योजना अनुसार निर्णय गर्ने हो भने योजना प्राथमिकीकरणको महत्व रहन्थ्यो। स्थानीय तहले उक्त योजनालाई अपनत्व लिन्थ्यो। जनसहभागीता जुटाउने र अनुगमन गर्ने भूमिकाका लागि बाध्य

हुन्थ्यो। संविधानले विकासको मुख्य वाहकको रूपमा स्थापित गरेको प्रदेश सरकारको यो व्यवहार तीन तहको संघीय शासन प्रणाली अनुकूलको मान्न सकिन्न।

(८) साझा अधिकारमा अस्पष्टता

साझा अधिकारहरू अहिलेसम्म पनि प्रष्ट नहुँदा समस्या थप जटिल बन्दै गएको छ। उदाहरणका लागि कृषि, शिक्षा, उद्योग, स्वास्थ्य, वन, खानेपानी, विद्युत, सडक आदि क्षेत्रमा सबै तहका सरकारहरूले बजेट विनियोजन गर्ने गरेका छन्। माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूचीमा छ तर प्रदेश र संघले पनि विद्यालय भवन निर्माण, शिक्षक तलब, तालिम, पाठ्यक्रम तयारी र पाठ्यपुस्तक छपाईमा लगानी गर्ने गरेका छन्। कतै प्रदेश सरकारले विद्यालय परिसरमा पर्खाल लगाउने तथा भवन बनाउने गर्दछन्। यसबाट लगानीमा दोहोरोपना आउने क्रमसँगै स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रमा संघ र प्रदेशले बजेट खर्च गर्दा अन्य अत्यावश्यक क्षेत्रमा रकम प्रवाह नहुने स्थिति रहन्छ।

एकातिर एकल अधिकार अनुसार पनि कार्यक्रम र बजेटको उपयुक्त व्यवस्था नहुनु अर्कातिर साझा अधिकार बाँडफाँडको अन्यौलताले संघ र प्रदेश दुवैले एउटै कार्यक्रम राख्दा कार्यक्रम, रकम विनियोजन र खर्चमा दोहोरोपना देखिएको छ। यस सम्बन्धी केही उदाहरणहरूमा (क) **सडक निर्माण** - सडक विभाग, शहरी विकास विभाग, काठमाडौं उपत्यका विकास प्राधिकरण र स्थानीय तहहरू। (ख) **सीप विकास तालिम** - श्रम तथा रोजगार मन्त्रालय, उद्योग बाणिज्य तथा आपूर्ति मन्त्रालय, शिक्षा मन्त्रालय आदि अन्तर्गत सञ्चालन भईरहेका छन्। यस्तै प्रकृतिका तालिम स्थानीय तहहरूले पनि सञ्चालन गर्ने गर्दछन्। र (ग) **कर्मचारी तालिम** - नेपाल प्रशासनिक प्रशिक्षण प्रतिष्ठान लगायत विभिन्न मन्त्रालय अन्तरगतका १८ वटा निकायबाट प्रशिक्षण कार्य सञ्चालन हुने गरेको छ।^५

(९) वित्तीय परनिर्भरता

प्रदेश र स्थानीय तहले स्थानीय आवश्यकता र नागरिकको माग अनुसार विकास निर्माण तथा सेवा प्रवाहका लागि आवश्यक खर्च आफ्नो नियमित आम्दानीका स्रोतबाट व्यहोर्न सकिने अवस्था वित्तीय सार्थकताको अवस्था हो। तर प्रदेश तथा स्थानीय तहहरूले तहगत कार्यजिम्मेवारी र आर्थिक स्रोत बीच सन्तुलन नभएको गुनासो गरेका छन्। उनिहरूका अनुसार कार्यजिम्मेवारी अनुसार स्रोत साधन हस्तान्तरण भएको छैन। प्रदेशले वित्तीय हस्तान्तरण गर्दा शर्तको भारी बोकाउने गरेको स्थानीय तहको गुनासो छ भने कतिपय स्थानीय तहले प्रदेशलाई राजस्व बाँडफाँड गर्न आनाकानी गरेको प्रदेशको गुनासो छ। आर्थिक स्रोत बाँडफाँडको मुख्य नायक भएका कारण संघीय सरकारसँग प्रदेश र स्थानीय तहको सम्बन्ध केही हदसम्म राम्रै देखिए पनि प्रदेश र स्थानीय

^५ सार्वजनिक खर्च पुनरावलोकन आयोगको प्रतिवेदन, २०७५

तहहरूबीचको समन्वयको मुद्दा भने झन झन पेचिलो बन्दै गएको छ। एकातिर संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको कर, वित्तीय साझेदारी, नयाँ स्रोतको पहिचान, वित्तीय समस्याको समाधान लगायतका अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापनका विषयमा परामर्श तथा समन्वयका लागि गठित अन्तरसरकारी वित्त परिषदको भूमिका पनि प्रभावकारी हुन सकेन। अर्कोतिर वित्तीय संघीयता कार्यान्वयनको जिम्मेवारी पाएको संवैधानिक आयोग 'राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोग' को तीन तहका सरकार बीच राजश्व बाँडफाँड गर्ने विस्तृत आधार र ढाँचा निर्धारण गर्ने संवैधानिक अधिकार सङ्गुचन हुनेगरी कानून बनेका छन्।

त्यस्तैगरी, अहिले सम्मको प्रवृत्ति हेर्दा स्थानीय तह र प्रदेशले एकातिर आर्थिक स्रोतको अधिकतम अपेक्षा संघ सँग गर्ने र आन्तरिक स्रोत बढाउनमा यथेष्ट ध्यान नदिने अर्कोतिर पूर्ण रूपमा स्वायत्त पनि हुन खोज्ने द्वैध चरित्र देखिन्छ। यसबाट 'आर्थिक स्रोतमा अत्यधिक परनिर्भरता र अधिकारको अभ्यासमा पूर्ण स्वायत्तता' सँगसँगै जान सक्दैनन भन्ने विषयको हेक्का प्रदेश र स्थानीय तहमा हुन नसकेको ठहर हुन्छ। वढी स्वतन्त्रता चाहाने निकाय आत्मनिर्भरता तर्फ अग्रसर हुन सक्नु पर्दछ।

परिच्छेद पाँच: निष्कर्ष र सुझाव

नवीन अभ्यासका रूपमा रहेको संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनका दृष्टिले यो अवधी निकै चुनौतीपूर्ण हो । यस अवधिको अभ्यासले भविष्यमा संघीयताको सफल कार्यान्वयनलाई मार्ग निर्देशित गर्दछ । यहि छोटो अवधीको मुल्याङ्कनका आधारमा संघीय शासन प्रणाली नेपालका सन्दर्भमा कति ठिक कति बेठिक भनेर किटान गर्न हतार हुन्छ । संविधानको अधिकारसूची अनुसार कार्यविस्तृतीकरण, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, संघ प्रदेश र स्थानीय तहको कार्य जिम्मेवारीमा पर्ने विकास कार्यक्रम तथा आयोजना वर्गीकरण तथा बाँडफाँट सम्बन्धी मापदण्ड आदिको निर्माण पश्चात तीनै तहका सरकारहरूले सम्पादन गर्नुपर्ने कार्यजिम्मेवारीहरू विस्तारै स्पष्ट हुँदै छन् । तर सरकारहरूसँग नागरिकका अपेक्षाहरू वढि भएका कारण पनि असन्तुष्टीका स्वर सुनिनुलाई अनौठो मान्नु हुँदैन । सुदुर पश्चिम प्रदेश स्तरीय छलफल तथा अन्तर्क्रियाबाट सङ्कलित सूचनाहरूका आधारमा प्राप्त निष्कर्ष र सुझावहरू तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१ निष्कर्ष

संविधानले परिकल्पना गरे बमोजिम हाल नेपालमा तीन तहका सरकारहरू कृयाशिल छन् । संघीयता कार्यान्वयनका लागि तीनै तहको बिचमा जुन प्रकारको सहकार्य र समन्वय हुनपर्ने हो सो हुन सकिरहेको छैन र यो कुरालाई सबै तहबाट स्वीकारिएको पनि छ । यद्यपी यहि अवधीमा संघीयता कार्यान्वयनमा धेरै कार्यहरू समेत भएका छन् । ५ वर्ष अगाडि संघीयता कार्यान्वयन शून्यबाट शुरू गरेका संरचनाहरूले विस्तारै गति लिन थालेका छन् । नयाँ शासकीय प्रणाली भएतापनि नागरिकको घर नजिक सेवा प्रवाह हुनु, समावेशी प्रतिनिधित्वको क्षेत्रमा उल्लेख्य प्रगती हुनु, कर्मचारी समायोजन भई तल्लो तहसम्म पुग्नु, तीनै तहका सरकारहरूले प्राथमिकताका आधारमा कैयौं ऐनहरूको निर्माण, बाझिएका ऐनहरूको खारेजी, सबै तहमा योजनावद्ध विकास प्रयासको थालनी लगायत संघीयता कार्यान्वयनबाट थुप्रै धेरै उपलब्धीहरू भएका छन् । तथापी सुधार गर्नुपर्ने क्षेत्रहरू पनि धेरै नै रहेका छन् । जस्तै: शासक तथा प्रशासकमा रहेको परम्परागत सोच, अन्तरतह समन्वयमा समस्या, कानून निर्माणमा ढिलासुस्ती, कमजोर संस्थागत क्षमता, जनप्रतिनिधिहरूको कमजोर क्षमता र कार्यक्षेत्रमा दोहोरो तथा तेहेरो अवस्थाले द्विविधा हुने आदि ।

केन्द्रिकृत मानसिकता कर्मचारी प्रशासनमा भएको दोष राजनीतिक तहबाट लगाउने गरेको पाईन्छ । तर उक्त समस्या राजनीतिक तहमा झन वढि छ । उच्च नेतृत्वमा सत्तामा पुग्नासाथ केन्द्रीकृत मानसिकता हावी हुन्छ । यसमा सार्वजनिक प्रशासनको उच्च तहबाट पनि अन्य तहका अधिकार क्षेत्रको अतिक्रमण गर्ने मानसिकता र व्यवहारले थप मलजल गरेको छ । लोकतान्त्रिक व्यवस्थाका आधारभुत पाठशाला मानिने प्रदेश र स्थानीय तहको सफलतामा संघीय शासन प्रणालीको सफलता निर्भर छ, भन्ने विश्वास सर्वप्रथम राजनीतिक तहमा भयो भने अन्यत्र क्रमशः सुधार हुनेछ ।

त्यसकारण संघीय व्यवस्थाको सफलताका लागि प्रदेश र स्थानीय तहको क्षमता र भूमिकालाई केन्द्रमा राखेर बहस चलाउन आवश्यक छ ।

५.२ सुझाव

संघीय शासन प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने दायित्व सबैको हो। संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्थाको माध्यम द्वारा दिगो शान्ति, सुशासन, विकास र सम्वृद्धिको आकाँक्षा पुरागर्न कुनै एक तहको प्रयास मात्र प्रयास हुँदैन। संरचनागत सक्षमता, कानूनी नीतिगत व्यवस्था, वित्तीय स्रोतको सुनिश्चितता, प्रशासनिक चुस्तता, समावेशिता र सेवा प्रवाहलाई थप प्रभावकारी बनाउन निम्न सुझावहरू प्रस्तुत गरिएको छ।

- साझा अधिकारसँग सम्बन्धित विषयका कानूनका सम्बन्धमा प्रदेश र स्थानीय तहले संघीय कानूनको प्रतिक्षा गरिरहेकाले सङ्कल्प प्रस्ताव अनुसार राजनीतिक, वित्तीय, र प्रशासनिक संघीयतालाई बलियो बनाउन अत्यावश्यक ऐन, नियमहरूको तर्जुमा शिघ्र होस। एकल अधिकारका विषयमा पनि संघले अधिकार सङ्गठनको प्रयास गरेको प्रदेश र स्थानीय तहको गुनासो छ। अतः संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका साझा तथा एकल अधिकारहरूको बाडफाँट र विस्तृतीकरणमा रहेका अस्पष्टता हटाइयोस्।
- सामन्ती, निरङ्कुस, केन्द्रिकृत र एकात्मक राज्यव्यवस्थाले सृजना गरेका सबै प्रकारका विभेद र उत्पिडनको अन्त्य गर्न संविधान बमोजिम राज्यशक्तिको प्रयोग गर्ने तीन तह बीचको अन्तरसम्बन्ध सहकारीता, सहअस्तित्व, समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुने संवैधानिक प्रावधान प्रति राजनीतिक नेतृत्व उदासिन देखियो। प्रधानमन्त्रीको अध्यक्षतामा गठन हुने राष्ट्रिय समन्वय परिषद् तुरुन्त गठन होस र अन्य समन्वयकारी संरचनाहरूलाई पनि कृयाशिल बनाईयोस।
- कर्मचारी समायोजनबाट समायोजन भई जाने कर्मचारी र स्थानीय तहको नेतृत्व दुवै खुशी देखिएनन्। हार हारको स्थिति किन आयो? यो विषय अविलम्ब सम्बोधन होस। अहिले प्रदेश र स्थानीय तहमा आवश्यकता भन्दा अति कम जनशक्ति उपलब्ध छ। स्थानीय तहमा अहिले धमाधम विगतमा करारमा नियुक्त कर्मचारीलाई हटाई पुनः नयां व्यक्तिहरू करारमा नियुक्त गरिएको छ। लोकसेवा आयोगसँग स्थायी पदपूर्तीका लागि माग नगरी जथाभावी करारमा नियुक्ती गर्ने गतिविधी (खासगरी स्थानीय तहले) अविलम्ब रोक्नु पर्दछ।
- बजेट बाँडफाँड र योजना कार्यान्वयनमा तीनै तहका सरकारको सहकार्यको परिकल्पना गरिएको हो तर त्यसको अभाव खड्किएको छ। आर्थिक वर्षको अन्त्यमा वित्तीय हस्तान्तरण गरी पठाउने र सशर्त अनुदानको भारी बोकाई संघीय सरकार समेतले एक/दुईलाखका टुके आयोजनाहरू स्थानीय तहमा पठाउने काम बन्द होस। समानिकरण अनुदानको आकार

वढाईयोस र वित्तीय संघीयताको मियो को रूपमा रहेको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगलाई स्वायत्तता सहित सक्षम बनाईयोस ।

- नागरिकहरूमा संघीयताको सम्बन्धमा बढेको वितृष्णालाई न्युनिकरणका लागि सरकारहरूले मात्र नभै राजनीतिक तहबाट पनि तदारूकता जरूरी छ । स्थानीय तह र प्रदेश सरकारलाई सवलिकरण गर्न सकियो र यिनीहरूको कार्यसम्पादन राम्रो रह्यो भने मात्र संघीयताको बारेमा आम नागरिकमा सकारात्मक सन्देश प्रवाह हुनेछ ।
- प्रदेश तथा स्थानीय तहले संघीय सरकारको भर नपरी स्वतन्त्र रूपमा गर्न सकिने कामहरू जस्तै: अत्यावश्यक कानूनहरू र योजनाहरू तर्जुमा गर्ने, भ्रष्टाचार नियन्त्रणमा कडाईका साथ प्रस्तुत हुने, वेरूजुहरूलाई न्युनीकरण गर्ने, सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउनेऽ न्यायिक समितिलाई क्षमतावान बनाउनुका साथै कर्मचारी र पदाधिकारीहरूको क्षमता विकास गर्ने आदि काम गर्न कसैले छेकेको छैन । यसमा ध्यान जाओस ।
- अत्यावश्यक कानून निर्माण लगायतका कामहरूमा ध्यान नपुर्याउने तर सत्ता जोगाउनेका लागि मन्त्रालयहरू टुक्र्याउने र संरचनाहरू थप्ने कार्य प्रदेश सरकारबाट तुरुन्त बन्द होस । त्यस्तैगरी प्रदेश र स्थानीय तहलाई किटान भएका कार्यक्षेत्रबाट संघीय संरचनाहरू तुरुन्त हटाईयोस ।
- संघीय प्रणाली अनुरूप मितव्ययी र प्रभावकारी प्रशासनिक व्यवस्था कायम गर्न प्रशासनिक संरचना र कार्यप्रणालीमा सुधार गर्न आवश्यक छ । यसैगरी हाल रहेको प्रहरीको संख्या नबढ्ने गरी नगर प्रहरी, प्रदेश प्रहरी र संघीय प्रहरी गठन गर्न आवश्यक छ । जति धेरै संरचना हुन्छन् द्वन्दको सम्भावना पनि त्यतिनै हुने भएकाले तिनिहरू बीच प्रतिष्पर्धा होईन आवश्यक समन्वय हुने प्रणाली आवश्यक पर्दछ ।
- कानूनहरू बनाउँदा धेरै टुक्रे कानूनहरू भन्दा संहिता र एकिकृत कानून बनाउन उपयुक्त हुन्छ । किनभने जति धेरै संख्यामा कानूनहरू हुन्छन् त्यतिनै शासन कमजोर हुने सम्भावना रहन्छ । त्यसैले एउटा नयाँ कानून बनाउँदा कम्तिमा २ वटा पुराना कानून खारेज गर्न सकिने बारेमा सोच्ने की ? त्यस्तैगरी, विभागीय मन्त्रालयले प्रदेश र स्थानीय तहका लागि नमुना कानून पठाउँदा कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय मार्फत पठाउँदा उपयुक्त हुन्छ ।
- तोक आदेशको भरमा योजना लैजाने/दिने प्रचलन लोकतान्त्रिक पद्धति अनुकूल मानिन्न । स्थानीय तहको आवश्यकता र प्राथमिकता क्रममा नरहेका योजनाहरू स्थानीय तहलाई जानकारी नदिई चोर बाटो बाट छिराउने प्रवृत्तिले स्थानीय तहको विकास लक्ष्यमा योगदान पुर्याउने नभई केवल द्वन्द मात्रै बढाउने भएकाले यसलाई रोक्नु पर्दछ ।

- संवैधानिक प्रावधान अनुसार पनि खर्च तथा सेवा प्रवाह स्थानीय तहमा वढी हुने भएकाले स्थानीय तहको खर्चको आवश्यकता र राजश्व सम्भाव्यता निश्चित गरी हुन आउने अन्तरलाई अनुदानले पुरा गर्नुपर्ने अवस्था छ। अनुदान वितरणको सुत्र निर्धारण गर्दा जनसंख्या, भूगोल, कठिनाई, यातायातको सुगमता, बजारको पहुँच, राजधानी वा केन्द्रबाट दुरी, प्राकृतिक प्रकोप अथवा जोखिमको सघनता र राजश्व परिचालन क्षमता आदि विषयहरूलाई आधार मान्नु पर्ने देखिन्छ।
- स्थानीय तहलाई दिइएको राजश्वको अधिकार कार्य जिम्मेवारीको तुलनामा कम देखिन्छ। यसैले साविकका जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका र गाउँ विकास समितिहरूले पाएको राजश्व अधिकारलाई हालका स्थानीय तहले पूर्ण उपयोग गर्न पाउने वातावरण सिर्जना गरिनु उपयुक्त हुन्छ। त्यस्तैगरी, घरजग्गा रिजष्ट्रेशन दस्तुर प्रदेश र स्थानीय तहमा भएकाले यसलाई एकै तहमा मात्र सङ्कलन गरी बाँडफाँड गर्दा उपयुक्त हुन्छ।
- पुनःसंरचना पछिका स्थानीय तहको संगठन संरचना, मानव संसाधन, आधुनिक सूचना प्रणाली, आन्तरिक तथा वाह्य सञ्चार, सार्वजनिक लेखा व्यवस्थाको विश्वसनीयता र नागरिक प्रतिको जवाफदेहिता वहन जस्ता विषयमा उच्चस्तरीय सीप र क्षमतायुक्त जनशक्ति र कार्यमुलक नतिजामुखी संगठन आवश्यक पर्दछ। यसका लागि तिनिहरूको क्षमता विकास र निश्चित अवधीसम्म आवश्यक स्रोत र साधनको सुनिश्चितता हुन आवश्यक छ।

सन्दर्भसूची

- काकिव्यस (२०७२)। *नेपालको संविधान*। कानून किताब व्यवस्था समिति, बबरमहल, काठमाण्डौं।
- काकिव्यस (२०७४)। *स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४*। कानून किताब व्यवस्था समिति, बबरमहल, काठमाण्डौं।
- मलेप (२०७९)। *महालेखा परीक्षकको ५९औं वार्षिक प्रतिवेदन, २०७९*। महालेखा परीक्षकको कार्यालय काठमाण्डौं।
- सार्वजनिक खर्च पुनरावलोकन आयोगको प्रतिवेदन, २०७५
- राष्ट्रिय सभा द्वारा संघीयता कार्यान्वयन सम्बन्धमा पारित सङ्कल्प प्रस्ताव
- [LISA Nepal - Home \(mofaga.gov.np\)](http://LISA.Nepal-Home(mofaga.gov.np)) retrieved in 5th Aug., 2022.

अनुसूचीहरू

अनुसूची १- सङ्कल्प प्रस्ताव

दस्तावेज नं. ९९
२०६९/०२/१०
(आ.सं.)

संघीय संसद
राष्ट्रिय सभा

श्री गणेशाय नमः
आ.सं.
२०६९/०२/१०
०२/०२/२०६९

श्री सचिव
राष्ट्रिय सभा ।

राष्ट्रिय सभा नियमावली (पहिलो संशोधन), २०७५ को नियम ७८ बमोजिम देहाय बमोजिमको संकल्प प्रस्ताव पेश गर्न अनुमतिका लागि सूचना दिएका छौं ।

संकल्प

ऐतिहासिक संविधानसभाद्वारा २०७२ मा जारी नेपालको संविधानको विधिवत कार्यान्वयन २०७४ को चुनावपश्चात भएको हो । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था संविधानको मेरुदण्ड हो । यस बमोजिमको अभ्यासका क्रममा केही उपलब्धिहरू भएका छन् । सिंहदरवारको अधिकार नागरिकको घरदैलोसम्म पुगेको छ । सानातिना कामका लागि केन्द्रसम्म धाईरहनुपर्ने परिस्थितीको अन्त्य भएको छ । राज्यका हरेक अंगमा समानुपातिक, समावेशी र सहभागितामूलक प्रतिनिधित्वको सुनिश्चित भएको छ । नागरिक सार्वभौमसत्तासम्पन्न भएका छन् । तर कार्यान्वयन तहमा देखिएका कमजोरीका कारण नागरिकमा असन्तोष बढेको आभाष भएको छ । केन्द्रकृत राज्यव्यवस्था परिवर्तनसँगै नागरिकले स्थायी शान्ति, सुशासन, दिगो विकास र समृद्धिको ठूलो अपेक्षा लिएतापनि सो बमोजिम काम हुन सकिरहेका छैनन् ।

सरकारका तहहरूबीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयको सिद्धान्तका आधारमा हुने संविधानको व्यवस्था भएतापनि यसको पालना राम्रोसँग भएको देखिदैन । अपर्याप्त जनशक्तिका कारण प्रदेश र स्थानीय तहले अपेक्षाकृत उपलब्धि हासिल गर्न सकिरहेका छैनन् । विना औचित्य शर्त अनुदानका नाममा स-साना कार्यक्रम तथा योजनाहरू प्रदेश र स्थानीय तहमा पठाउने गरिएको छ । अधिकार र जिम्मेवारी प्रदेश र स्थानीय तहमा गएतापनि विभिन्न परियोजनाको नाममा संस्थागत संरचना थपगर्ने प्रवृत्ति मौलाएको छ । सरकारका तहहरू र राज्यसंरचनाबीचको गतिशीलता,सहकार्य र समझदारीमा कमीका कारण नागरिकप्रतिको जवाफदेहिता र उत्तरदायित्वको भावनामा हास आएको छ ।

कसिलो अन्तरतहसम्बन्ध, सवल वित्तीय संघीयता, कामयावी प्रशासनिक संघीयता, कानून तर्जुमाको गतिशीलता र नागरिकमा सेवा प्रवाहको प्रवाहकारितामा मात्रै सुधार हुने हो भने संघीयताको कार्यान्वयनमा खासै समस्या रहदैन । यसै परिप्रेक्ष्यमा संघीय शासनप्रणालीको सबलीकरण लगायतमा नेपाल सरकार र अन्य सरोकारवाला निकायहरूको यथेष्ट ध्यानाकर्षणका लागि देहायअनुसारको व्यहोरा निर्देशन हुन यो संकल्प प्रस्ताव प्रस्तुत गर्दछौं ।

निर्देशन :

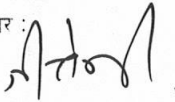
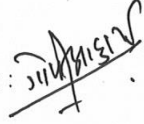
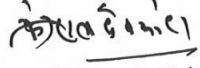

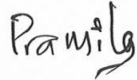

१. अन्तरतहसमन्वयकारी संस्थाहरू क्रियाशील गराउन ।
२. सरकारका तहहरूबीचको कार्यक्षेत्रमा देखिएको दोहोरोपनाको अन्त्य गराउन आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्ने ।
३. सरकारका तहहरूबीचको नीति निर्माण र कानून तर्जुमाका बीचमा तादम्यता कायम गराउन ।
४. अन्तरप्रदेश परिषद बैठकको २०७५ मार्गमा अनुमोदित २९ बुँदे संघीयता कार्यान्वयन सहजीकरण कार्ययोजनाको पूर्ण कार्यान्वयन गर्न ।
५. अधिकार र कार्यवोभका आधारमा मात्र संस्थागत संरचनाहरू निर्माण गराउन ।
६. शर्त अनुदानका नाममा स-साना योजना तथा कार्यक्रमहरू बाँडफाँड बन्द गराउन ।
७. सहभागितामूलक योजनातर्जुमा पद्धतीलाई कार्यान्वयन गराउन ।

श्री श्रीवर्षी
आ.सं.
२०६९/०२/१०

८. प्रदेश र स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने वित्तीय हस्तान्तरणको परिमाण राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगको सिफारिश बमोजिम हुने संविधानको व्यवस्थाको कार्यान्वयन गराउन ।
९. प्रदेश र स्थानीय तहमा देखिएको कर्मचारीहरूको न्यूनता पुरा गर्न ।
१०. प्रहरी लगायत प्रदेशमा समायोजन र हस्तान्तरण गर्न बाँकी संरचनाहरूको व्यवस्थापन गराउन ।
११. स्थानीय तहका पदाधिकारीहरूको सेवा-सुविधा (सवारी साधनसहित) मा एकरूपता कायम गराउन ।
१२. प्रदेशमा हुने मन्त्रालय र मन्त्रीको संख्यालाई चुस्त बनाउन आवश्यक गृहकार्य गराउन ।
१३. कानून तर्जुमामा तिव्रता दिन र यसको मस्यौदा निर्माणमा प्रदेश र स्थानीय तहको सहभागिता सुनिश्चित गर्न ।
१४. संघ, प्रदेश र स्थानीय तहबीचको सम्बन्धलाई सुदृढ समन्वयात्मक र सहज बनाउन आवश्यक प्रवन्ध मिलाउन, र
१५. सार्वजनिक खर्च पुनरावलोकन आयोग २०७५ को प्रतिवेदन सार्वजनिकरण र कार्यान्वयन गराउन ।

सम्बन्धित मन्त्रालय : प्रधानमंत्री तथा मन्त्रीपरिषदको कार्यालय, अर्थमन्त्रालय, संघीय मामिला तथा सामन्त्य प्रशासन र कानून न्याय तथा संसदीय मामिला मन्त्रालय ।

अन्तमा, संघीयता कार्यान्वयनको सबै पक्षको गहन अध्ययनका लागि संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय समिति वान्छनीय देखिन्छ । समितिले सातवटै प्रदेशको (केही पालिकासमेतको) स्थलगत अध्ययन गरी यस सम्मानित संसदमा प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्नेछ । निश्चयपनि, संघीयता कार्यान्वयन पश्चात यसले सही मार्ग लिए/नलिएका बारेमा अध्ययन-विश्लेषण आवश्यक छ ।

समर्थक	समर्थक	प्रस्तावक
हस्ताक्षर : 	हस्ताक्षर : 	हस्ताक्षर : २०६३/०२/०३
नाम, थर : जितेन्द्र नारायण देव	नाम, थर : गोपी बहादुर सार्की आछामी	नाम, थर : खिमलाल देवकोटा
सम्बन्धित दल : नेपाली कांग्रेस	सम्बन्धित दल : नेकपा, माओवादी केन्द्र	सम्बन्धित दल : स्वतन्त्र
समर्थक	समर्थक	समर्थक
हस्ताक्षर : 	हस्ताक्षर : 	हस्ताक्षर :
नाम, थर : नन्दा चपाई	नाम, थर : प्रमिला कुमारी	नाम, थर : देवेन्द्र दाहाल
सम्बन्धित दल : नेकपा (एकीकृत समाजवादी)	सम्बन्धित दल : जसपा,नेपाल	सम्बन्धित दल : नेकपा, एमाले

मिति : २०७९/०२/०३

अनुसूची २- समिति सचिवालयका कर्मचारी

श्री सीता काफले वागले	- समिति सचिव
श्री दशरथ धमला	- उपसचिव
श्री जीवनकुमार निरौला	- शाखा अधिकृत
श्री नवीन कुमार बस्नेत	- शाखा अधिकृत
श्री पवन महत	- शाखा अधिकृत
श्री जितेन्द्र राय	- नायब सुब्बा
श्री विमल कुमार श्रेष्ठ	- नायब सुब्बा
श्री श्याम के.सी.	- खरिदार
श्री श्रीजन खनाल	- रा.प. अनं. पाँचौं
श्री पूर्ण गुरूड	- कार्यालय सहयोगी

अनुसूची ३ - अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको प्रदेशको परिचय

सुदुर पश्चिम प्रदेशमा साविकका सेती र महाकाली अञ्चलमा पर्ने कैलाली, कञ्चनपुर, डडेल्धुरा, बैतडी, दार्चुला, डोटी, वाजुरा, बझाङ, र अछाम समेत ९ वटा जिल्लाहरू (हिमाली ३, पहाडी ४, तराईका २) समेटिएका छन्। नेपालको कूल भू-भागको १३.२७ प्रतिशत अर्थात १९,५३९ वर्ग किमि क्षेत्रफलमा सुदुरपश्चिम प्रदेश फैलिएको छ। कैलाली जिल्लामा पर्ने १०९ मिटरदेखि अपि हिमाल ७१३२ मिटरसम्म फैलिएको यस प्रदेशमा १ उपमहानगरपालिका, ३३ नगरपालिका र ५४ गाउँपालिका गरी कूल ८८ स्थानीय तह र ७३४ वडाहरू रहेका छन्। वि.स. २०७८ को प्रारम्भिक जनगणना अनुसार यस प्रदेशमा नेपालको कूल जनसंख्याको ९.२९ प्रतिशत अर्थात जम्मा २७ लाख ११ हजार २७० मानिसहरूको बसोबास रहेको छ। २०७८ को जनगणना अनुसार सुदुरपश्चिम प्रदेशको जनसंख्या वृद्धि दर ०.५८ प्रतिशत रहेको छ। खप्तड, रामारोशन, वडीमालिका, तपोवन, ऋषीकुण्ड, सुर्मासरोवर, रौलाकेदार, सिगास, मालिकार्जुन, लटिनाथ, गल्ला केदार र हुनैनथ लगायतका धार्मिक साँस्कृतिक र प्राकृतिक हिसावले महत्वपूर्ण मानिएका स्थलहरू सुदुर पश्चिम प्रदेशका मुख्य चिनारी हुन।

आफ्नो भौगोलिक विविधता, आवश्यकता र विशिष्टता अनुरूप शासन प्रवन्ध आफैले गर्ने स्वतन्त्रताको सुनिश्चितता संघीय शासन मार्फत हुने भएकोले पछिल्ला दशकहरूमा यसको माग विश्वभर विस्तारै बढ्दै गयो। त्यस्तैगरी लोकतान्त्रिकरणको लहरसँगै सेवाप्रवाहको जिम्मेवारी नागरिकका नजिकका सक्षम निकायलाई दिईनुपर्दछ भन्ने मान्यताको विकास हुँदै जाँदा तल्लो तहका सरकारहरूको महत्व स्थापित हुँदै गयो। यसैक्रममा वि.स. २०७२ मा जारी गरिएको नेपालको संविधानले नेपालमा राज्य शक्तिको प्रयोग संघ, प्रदेश र स्थानीय तहले गर्नेछन् भनी तीन तहको शासन प्रणालीको व्यवस्था गर्यो। यसप्रकार संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक शासन व्यवस्था संविधानको मेरूदण्ड हो। संविधानले तीन तहहरू बीचको सम्बन्ध सहकारिता, सहअस्तित्व, र समन्वयको सिद्धान्तमा आधारित हुनेछ भन्ने प्रष्ट्याए सँगै मुलुक संघीय शासन प्रणालीमा विधिवत रूपमा प्रवेश गर्‍यो। यसको कार्यान्वयन वि.स. २०७४ मा सम्पन्न तीनै तहको निर्वाचनहरू पश्चात शुरू भएको हो।

नेपालमा संघीयतालाई राज्य सञ्चालनको प्रणालीका रूपमा अङ्गीकार गर्नुका पछाडि मुख्यत तीनवटा कारणहरू रहेका छन्। पहिलो, नेपालका विविध जातजाति, भाषाभाषी र भौगोलिक क्षेत्रको पहिचानको रक्षा गर्दै विद्यमान सामाजिक, आर्थिक विभेदहरूको अन्त्य गर्ने। दोस्रो, विकास प्रकृत्यालाई क्षेत्रीय, सामाजिक साँस्कृतिक र आर्थिक हिसावले न्यायोचित र समातामुलक बनाउने। तेस्रो, केन्द्रिकृत राजनैतिक, प्रशासनिक र वित्तीय प्रणालीलाई तल्लो तहसम्म निक्षेपित गर्ने। यसको अर्थ सबै वर्ग, लिङ्ग, क्षेत्र र समुदायका नागरिकहरूप्रति समान हिसावले जवाफदेही हुने, लोकतान्त्रिक प्रणालीलाई संस्थागत गरी नागरिक सहभागितालाई प्रवर्द्धन गर्ने, सेवाप्रवाहलाई नागरिकको घर नजिक पुऱ्याउने र विकासलाई नतिजामुखी बनाई जनउत्तरदायी शासनको अनुभूति दिलाउने भन्ने हो।

अनुसूची ४- अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको कार्यक्रम ढाँचा

राष्ट्रिय सभा, संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समितिद्वारा आयोजित
संघीय शासन प्रणाली सवलीकरण" विषयक अन्तर्क्रिया कार्यक्रम
सुदूर पश्चिम प्रदेश, धनगढी
स्थान: होटल रूवस प्रा.लि.

२०७९/५/२ गते

कार्यक्रम संचालक: उपसचिव दशरथ धमला

कार्यक्रम	समय
आसन ग्रहण कार्यक्रमका सभापति: माननीय खिमलाल देवकोटा प्रमुख अतिथि: राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्ष गणेशप्रसाद तिमिल्सिना विशेष अतिथि: ✓ प्रदेशका माननीय मुख्यमन्त्री त्रिलोचन भट्ट, ✓ प्रदेश सभाका माननीय सभामुख अर्जुन बहादुर थापा अतिथिहरू	८.००-८.०५
राष्ट्रिय गान- सामूहिक	८.०५-८.०७
स्वागत मन्तव्य: माननीय सदस्य मायाप्रसाद शर्मा	८.०७-८.१५
कार्यक्रमको उदघाटन: राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्ष गणेशप्रसाद तिमिल्सिना	८.१५-८.२०
कार्यक्रमको उद्देश्यबारे प्रकाश: संघीयता कार्यान्वयन अध्ययन तथा अनुगमन संसदीय विशेष समितिका मा सदस्य रामचन्द्र राई	८.२०-८.२५
अन्तर्क्रिया (सहजीकरण: समितिका संयोजक माननीय खिमलाल देवकोटा) <ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश सरकार (मुख्य मन्त्री, प्रदेशका मन्त्रीहरू, नीति तथा योजना आयोगका पदाधिकारीहरू, मुख्यन्यायधिवक्ता) • प्रदेश सभा (सभामुख/उपसभामुख, विपक्षी दलको नेता, विषयगत समितिका सभापतिहरू, दलका नेता/ मुख्य/प्रमुख सचेतक, सांसदहरू) • लोकसेवा आयोगका पदाधिकारीहरू • स्थानीय तह (उपमहानगरपालिका, नगरपालिका, गाँउपालिकाका प्रमुख/उपप्रमुख) • राष्ट्रिय मान्यता प्राप्त राजनीतिक दलका प्रदेश कमिटिका प्रमुखहरू • निजी क्षेत्र, सहकारी, गैरसरकारी क्षेत्र, नागरिक समाज, पत्रकार 	८.२५-१०.३०
टि ब्रेक	१०.३०-१०.४५
अन्तर्क्रिया कार्यक्रमको निरन्तरता	१०.४५-१.००
धारणा प्रस्तुत:	१.००-१.२०
<ul style="list-style-type: none"> • प्रदेश सभाका प्रमुख प्रतिपक्ष दलका नेता माननीय प्रकाश शाह • राष्ट्रिय सभाका माननीय सदस्यहरू 	१.००-१.०५
	१.०५-१.२०
पहिलो सत्र समापन मन्तव्य:	१.२०-२.००

• प्रदेश सभाका माननीय सभामुख अर्जुन बहादुर थापा	१.२०-१.३०
• प्रदेशका माननीय मुख्यमन्त्री त्रिलोचन भट्ट	१.३०-१.४५
• राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्ष गणेशप्रसाद तिमिल्सिना	१.४५-२.००
पहिलो सत्रको समापन: कार्यक्रमका सभापति तथा समितिका संयोजक मा खिमलाल देवकोटा	२.००-२.०५
दिवा खाना	२.०५-३.००
दोस्रो सत्र: कर्मचारीहरूसँग अन्तर्क्रिया (सहजीकरण: समितिका संयोजक तथा कार्यक्रमका सभापति माननीय खिमलाल देवकोटा) (प्रदेश प्रमुख सचिव, प्रदेश मन्त्रालय, सचिवालय र आयोगका सचिवहरू, प्रमुख जिल्ला अधिकारी लगायत प्रदेश मुकामस्थित विभिन्न कार्यालयका प्रमुखहरू)	३.००-५.३०
धारणा प्रस्तुत:	
• सुदूरपश्चिम प्रदेशका प्रमुख सचिव श्री रामेश्वर दंगाल	५.३०-५.४०
• राष्ट्रिय सभाका सचिव श्री राजेन्द्र फुयाल	५.४०-५.४५
समापन मन्तव्य:	५.४५-६.३५
• कर्णाली प्रदेशका माननीय मुख्यमन्त्री त्रिलोचन भट्ट	५.४५-५.५५
• राष्ट्रिय सभाका सम्माननीय अध्यक्ष गणेशप्रसाद तिमिल्सिना	५.५५-६.१०
कार्यक्रमको समापन: कार्यक्रमका सभापति तथा समितिका संयोजक माननीय खिमलाल देवकोटा	६.१०-६.२०

अनुसूची ५- अन्तर्क्रिया कार्यक्रमका केही झलकहरू

अनुसूची ६- अन्तर्क्रिया कार्यक्रममा सहभागिता सम्बन्धी मापदण्ड

प्रदेशबाट प्रतिनिधित्व

- प्रदेशका मुख्य मन्त्री र मन्त्रीहरू सबै
- प्रदेश सभाका सभामुख र उपसभामुख
- प्रदेश सभामा प्रतिनिधित्व गर्ने संसदीय दलका नेता र सचेतकहरू
- प्रदेश सभाका संसदीय समितिका सभापतिहरू
- प्रदेश सभाका सदस्यहरू मध्येबाट (सबै राजनीतिक दल, क्षेत्र, लिङ्ग, सम्प्रदायको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी प्रतिनिधिमूलक रूपमा)

स्थानीय तहबाट प्रतिनिधित्व

- प्रदेश अन्तर्गतका महानगरपालिका, नगरपालिकाका मेयर र उपमेयरहरू तथा गाउँपालिकाका अध्यक्ष र उपाध्यक्षहरू मध्येबाट (सबै राजनीतिक दल, क्षेत्र, लिङ्ग, सम्प्रदायको समानुपातिक प्रतिनिधित्व हुने गरी)

नोट: मेयर र उपमेयर, महिला र पुरुष तथा दोहोरिएर पुनः निर्वाचित र नयाँ निर्वाचित ५०/५० प्रतिशत हुने गरी)

कार्यक्रम जिल्लास्थित कर्मचारीहरूको प्रतिनिधित्व

- प्रदेशका प्रमुख सचिव
- प्रदेश मन्त्रालयका सबै सचिवहरू
- प्रमुख जिल्ला अधिकारी
- कार्यक्रम सञ्चालन हुने जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट कार्यालय प्रमुखहरू (संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको प्रतिनिधिमूलक रूपमा)

अन्य सहभागी

- राष्ट्रिय मान्यताप्राप्त दलका प्रदेश कमिटिका प्रमुखहरू
- प्रतिनिधिमूलक रूपमा निजी क्षेत्र, नागरिक समाज, सहकारी, गैरसरकारी संस्था र पत्रकारहरू

अनुसूची ७- छलफलमा उठेका सवालहरू

जमनसिंह धामी (अध्यक्ष मार्मा गाउँपालिका, दार्चुला)

- सहकार्य समन्य र सहअस्तित्वको अभ्यास अपेक्षित हुन सकेन।
- तीनै तह जिम्मेवार छन् कमि कमजोरीका लागि।
- कानूनी तहबाट समस्या छ सबभन्दा पहिला कानूनी प्रकृयाकै माध्यमबाट समाधान गर्ने हो।

गाउँपालिका राष्ट्रिय महासंघ

- सूचनाहरू मागिने गरिन्छ माथिल्ला तहहरूबाट तर समस्या समाधान गरिन्न।
- पहुँचका आधारमा बजेट लगायत स्रोतको बाँडफाँड हुने गरेको छ।
- माथिल्ला तहका सरकारहरूले योजना बनाउँदा स्थानीय तहसँग समन्वय गर्नु पर्दछ।
- अस्पताल छन् तर जनशक्ति अभाव छ।

पदम बहादुर वोहोरा (नगरप्रमुख मँगलसेन नगरपालिका, अछाम)

- संघीयता सैद्धान्तिक भाषणमा आयो तर व्यवहारमा आउन सकेन।
- एकले अर्कालाई दोष लगाएर एक कार्यकाल पुरा भयो। हामीले गलति गरेका छौं।
- प्रदेशले स्थानीय तहसँग समन्वय गर्दै गर्दैन।
- ढङ्ग नभएको फ्रेस सिपाहीलाई अत्याधुनिक हतियार दिएर लड्न पठाए जस्तै भयो पहिलो कार्यकाल।

जय बहादुर धामी (नगरप्रमुख बुँगल नगरपालिका, बझाङ)

- सुदुर पश्चिम प्रदेश सरकारले स्थानीय तहसँग समन्वय नगरी ल्याउने गरेका बजेटका आधारमा पनि प्रदेश सरकारको औचित्य नभएको पुष्टि हुन्छ।
- कर्मचारीको अभाव छ स्थानीय तहमा।

बल बहादुर थापा

- स्थानीय तहमा जिम्मेवारीको तुलनामा वित्तीय र मानवीय स्रोतको कमि छ।
- मन्त्रिहरूले आफ्नो क्षेत्रमा बजेट हाल्ने अन्यत्र वास्ता नगर्ने वेईमानी गरेका छन्।
- स्थानीय तहमा जनशक्ति अभावले काम प्रभावकारी हुन सकेका छैन।

राम बहादुर बानिया (नगरप्रमुख बुढिगंगा नगरपालिका, बाजुरा)

- प्रदेश सरकारले स्थानीय तह र संघलाई जोड्न सक्नु पथर्यो तर त्यस्तो हुन सकेको छैन।
- कर्मचारी पाउन गाहो भयो दुर्गमका स्थानीय तहहरूले।
- दुर्गमका जनशक्तिको कमिले सेवा प्रवाहमा कमि छ ।

विना भट्ट (उपाध्यक्ष पञ्चेश्वर गाउँपालिका, बैतडी)

- विज्ञको अभावमा न्यायिक समितिले जिम्मेवारी वहन गर्न कठिन भयो।
- स्थानीय तहले शिक्षकलाई परिचालित गर्न कठिन भएको छ। यसमा कानूनी अड्चन छ।
- बन नियमनमा स्थानीय तहको भूमिका रहेको छैन।
- स्थानीय तहले थाहै नपाई प्रदेशका योजनाहरू सम्पन्न भएका हुन्छन्
- स्थानीय तहले योजना बनाउने विधी छ तर प्रदेशले मनलाग्दी तरिकाले योजना बाँड्नु भएन।

पुष्पा ठकुराठी (उपाध्यक्ष भागेश्वर गाउँपालिका, डडेल्धुरा)

- स्थानीय तहमा सञ्चालित प्रदेशका योजनाहरू अनुगमन गर्न मात्रै होईन। कहाँ सञ्चालन भएका छन् थाहा नै पाईदैन।

प्रतिक्षा धामी (उपाध्यक्ष केदारस्युँ गाउँपालिका)

- स्थानीयको आवश्यकता र प्राथमिकता बाहेकका योजनामा प्रदेश केन्द्रित रह्यो।
- न्याय र समानताका लागि संघीयता ल्यायौँ। तर कार्यान्वयनको भूमिका पाउनेले जिम्मेवारी विसेँउँ।
- सुपमा अहिले पनि छुवाछुत छ।
- दलाली खाने प्रदेश सरकार हामीलाई चाहिएको छैन।

उद्योग वाणिज्य संघ, धनगढी

- स्थानीय सरकारलाई थप बलियो बनाउनु पर्दछ।
- प्रादेशिक संरचना जरूरी छैन। जोड्ने एउटा निकाय एउटा चाहिन्छ तर सरकार होईन।
- खर्च बढायौँ आम्दानी बढाउन तिर ध्यान पुगेन।
- अनुदानको आकार घटाउनु पर्दछ किनभने यसले व्यवसायीलाई निष्कृत्य बनाउँदछ।

लोकमान सिंह धामी (सचिव गैसस महासंघ सुदुरपश्चिम)

- तीन तहबीचको समन्वयमा समस्या।
- प्रदेश सरकारले दलालहरूलाई योजना दिएर पालेको छ।

त्रिलोचन भट्ट (मुख्य मन्त्री)

- हिजो जसले संघीयता चाहियो भनेर आन्दोलमा मुख्य भूमिका खेल्यो उसैले आज संघीयता चाहिएन भन्ने आवाज उठाएको छ। यस्तो किन भएको छ यसको कारण गहिरो तरिकाले खोतल्न आवश्यक छ।
- प्रादेशिक संरचना बनेका छन् तर कानूनको अभावमा क्रियाशिल बनाउन सकििएन।
- कुन तहका सरकारले कति आकार सम्मको योजना गर्ने हो त्यसको मापदण्ड आवश्यक भयो।

लक्ष्मण खड्का (सदस्य प्रदेश लोकसेवा आयोग)

- कानूनको अभावमा प्रदेश लोकसेवा आयोगले काम गर्न सकेन। पदपूर्तिको काम अडिक्यो।

मोहन देव विष्ट (सदस्य प्रदेश नीति तथा योजन आयोग)

- शासन संघात्मक भए पनि सोच तथा व्यवहार एकात्मक नै छ। पुरानो सोच र शैलिलाई त्यागौं।
- भएका कानूनहरू पनि स्पष्ट छैनन।

मा. विरमान चौधरी

- अधिकार छ तर अधिकार अभ्यासको स्वतन्त्रता छैन।
- संविधानमा रहेका अधिकारको वास्तविक अभ्यास हुने व्यवस्था लागू गर्नका लागि विशेष पहल गर्नुपर्ने।

मा. कुन्ति जोशी, डडेल्धुरा

- संघीय शासनकै कारण दुर्गमका गाउँ गाउँमा सेवा सुविधा र विकास पुगेको हो।
- संघीय शासन प्रणालीलाई दिगो बनाउनु पर्दछ।
- संघीयताका कारण नै विकास प्रभावकारी हुने देखिएको हुनाले यसलाई अझ प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक छ।

मा. अकल बहादुर रावल, अछाम

- हरेक तहमा भएको स्वेच्छाचारीताका कारण संघीय व्यवस्था धरापमा पर्ने हो की भन्ने त्रास बढेको छ।
- काममा रहेका दोहोरपनाका कारण संघीयता प्रतिको वितृष्णा बढेकाले दोहोरपना नहुने गरी कार्य गर्ने व्यवस्था गरिनु आवश्यक रहेको।

मा. बल बहादुर सोडारी, अछाम

- अहिले नै प्रदेश चाहिँदै न भन्नु छिटो हुन्छ की ।
- उपभोक्ता समिति मार्फत आयोजना कार्यान्वयन गर्ने पद्धतीमा पुनर्विचार गर्नुपर्दछ ।
- संघीय सरकारले समयमा आयोजना सम्पन्न नगर्ने निर्माण व्यवसायीहरूलाई कार्वाही गर्नुपर्नेमा झन थप योजना दिएर पुरस्कृत गरेको छ ।

मा. श्याम बहादुर राना, कञ्चनपुर

- नियमन र अनुगमनको पक्ष फितलो छ सबै तहमा । फलस्वरूप भ्रष्टाचार व्यापक भयो ।
- पद अस्थायी हो भन्ने हेक्का हामी जनप्रतिनिधीमा भएन ।

मा. निर्मला बडाल जोशी, उपसभामुख

- भौतिक विकासका कामहरू विभिन्न तहहरूबीच वर्गिकरण आवश्यक छ ।
- सबै प्रकारका कामहरूको आधार स्थानीय तह हो । त्यसैले स्थानीय तहमा विज्ञ कर्मचारीहरूको आवश्यकता छ ।
- निर्वाचन प्रणाली खर्चिलो भएको कारण भ्रष्टाचार बढ्न गएको हो । निर्वाचन प्रणाली सच्याउँऔं ।
- उत्पादन बढाउने काममा हाम्रो ध्यान पुगेन ।

मा. गोविन्द राज बोहोरा (मन्त्रि सामाजिक विकास मन्त्रालय)

- शासन प्रणाली कसरी बलियो बनाउने भन्ने बारेमा दिमाग लगाउँ व्यवस्था परिवर्तन अथवा कुनै तहलाई हटाउने भन्दा पनि ।
- योजनाको प्रकृति वा आकारका आधारमा कसले गर्ने भन्ने आधार तय हुनुपर्यो ।

मा. मान बहादुर धामि (मन्त्रि उद्योग वन वातावरण तथा पर्यटन मन्त्रालय)

- माथिल्लो तहका शासक तथा प्रशासकहरूको सोच तथा वानी व्यवहार संघीयता अनुकूलको नहुनु दुर्भाग्य ।
- स्थानीय सरकारलाई सर्वप्रथम सक्षम बनाउनु पर्दछ ।

मा. दिर्घ सोडारी (मन्त्रि भौतिक पुर्वाधार मन्त्रालय)

- कर्मचारिको सोच एकात्मक छ ।
- संघको कर्मचारी प्रदेश प्रति कत्तिको जवाफदेही होला र ।
- सार्वजनिक खरिद ऐनले निर्माण व्यवसायीलाई छाडा बनाई दियो ।

मा. प्रकाश शाह (प्रमुख प्रतिपक्षी दलको नेता)

- अरूलाई बदल्न चाहान्छौं। संसार बदल्न चाहान्छौं। तर आँफु बदल्न चाहँदैनौं।
- परिवर्तन गर्न सक्यौं तर परिवर्तनको व्यवस्थापन गर्न सकेनौं।
- शासन प्रणालि बदलियो तर शासकको मनोवृत्ति बदलेन

वसन्त अधिकारी (सहसचिव संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय)

- स्थानीय तहका प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत प्रदेश मातहत ल्याउने गरी तयारी भएको छ।
- स्थानीय तहमा नपुग कर्मचारी रहेको अवस्था छ।

अर्जुन बहादुर थापा सुदुरपश्चिम प्रदेश सभाका सभामुख

- प्रदेश सरकार भएकै कारण गाउँ गाउँमा विकास पुगेको छ। पूर्वाधार बनेका छन्। संघीयता र प्रदेश सरकार प्रयायवाची हुन।
- संघीय शासन ल्याउनुको उद्देश्य पुरा भए पछि मात्र प्रदेश चाहिने नचाहिने भन्ने विषयमा विचार विमर्श गर्न सकिन्छ। अहिले नै होईन।

सम्माननीय अध्यक्ष राष्ट्रिय सभा

- व्यवस्थापकीय दक्षताको कमि सबै तहमा छ।
- एक अर्कासँग समन्वय गर्ने भन्दा पनि superior बन्ने प्रतिस्पर्धा भयो।

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत अजय मेरू गाउँपालिका, डडेल्धुरा

- समायोजन त भयो तर जवरजस्ती।
- निजामति ऐनको अभाव र करारको विगविगिका कारण प्रदेश लोक सेवा आयोगले काम गर्न सकेन।
- उपमेयर तथा उपाध्यक्षको क्षमता तुरून्त बढाउन जरूरी छ।
- स्थानीय कानूनलाई मलेपले नमानेको अवस्था पनि छ।
- आवको अन्त्यमा वित्तीय हस्तान्तरण हुनु भएन।

खगेन्द्र प्रसाद, वरिष्ठ कृषि विकास अधिकृत कृषि ज्ञान केन्द्र

- स्थानीय तहलाई ऐन बनाउने सुविधा दिनु भएन।
- संघीय नीति संघीय ऐन संघीय योजना आदिका वारेमा तल्ला तहले मतलब राख्दैनन वा दक्षता राख्दैनन।
- प्रदेशमा कुन कति संरचना राख्ने कति कर्मचारि चाहिने भन्ने नै निश्चित गर्न सकिएन।

हेमराज अवस्थी, वरिष्ठ पशु विकास अधिकृत

- आयोजना प्राथमिकीकरण भन्दा पनि भनसुनका आधारमा आयोजना दिने लिने प्रचलन रोक्नु पर्यो।
- बीचको तहलाई अलि सक्षम बनाउनु पर्यो।

केशव पराजुली (उद्योग पर्यटन वन तथा वातावरण मन्त्रालय)

- वन ऐन दुई तहमा वाझिएको छ।
- जनशक्तिको अभाव रहेको छ।
- रोयल्टी वापतको रकम बाँडफाँडमा समस्या।

धर्मराज विनाडी, जिल्ला समन्वय अधिकारी, कैलाली

- जिल्लाको वस्तुगत विवरण समेत ५ वर्ष सम्म बनाउन सकिएको छैन।
- ढुङ्गा गिट्टी वालुवाका सवालहरू विभिन्न पालिकाबाट आएका छन्।

किरण थापा, प्रमुख जिल्ला अधिकारी

- मानसिकतामा परिवर्तन गर्नुपर्यो कार्यशैलि स्वत परिवर्तन हुन्छ।
- कानून तथा नीतिको अभाव र अस्पष्ट
- अपर्याप्त जनशक्ति

तुलसी भट्टराई (भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय)

- विकेन्द्रिकरणको समयमा जत्तिको स्वायत्तता पनि अहिले छैन।
- दोहोरो तेहोरो अवस्था छ आयोजना कार्यान्वयनमा।

मदन सिंह थामि (सचिव भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय)

- खुला सीमानाका कारण भारतबाट चोरि बाटो बाट आएका कृषि उपजका कारण स्थानीय किसानहरूको उत्पादनले बजार पाएको छैन।

कमल राज ढकाल (सचिव आन्तरिक मामिला मन्त्रालय)

- प्रदेशका ऐनहरू पटक पटक परिवर्तन भएका छन्। ऐन बनाउने दक्षता भएन कि प्रदेशको।
- कर्मचारी तोकिएको संख्या भन्दा आधा मात्र छन्।

दुवराज पोखरेल (सचिव मुख्यमन्त्रि तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय)

- संघीयताका तीन आधारका वारेमानै ज्ञान भएन।
- संघीयतालाई सवलीकरण गर्नु आवश्यक छ।

अनुसूची ८- सुदूरपश्चिम प्रदेश सभाबाट पारित भएका विधेयकहरू

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
	२०७४।११।२६	प्रदेश सभा नियमावली, २०७४	२०७४।११।२६
१.	२०७४।१२।१५	प्रदेश नं.७ प्रदेश सरकारको आर्थिक कार्यविधि नियमित तथा व्यवस्थित गर्न बनेको विधेयक, २०७४	२०७४।१२।२५
२.	२०७५।०१।०६	सार्वजनिक लिखत प्रमाणीकरण कार्यविधिको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०२।२२
३.	२०७५।०१।०९	विनियोजन विधेयक, २०७५ (अल्पकालीन)	२०७५।०१।१५
४.	२०७५।०१।१२	स्थानीय तहको कानून निर्माण प्रक्रियाका सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०२।२२
५.	२०७५।०१।२४	स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यले पाउने सुविधाको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेका विधेयक, २०७५	२०७५।०२।२२
६.	२०७५।०२।२४	गाउँ सभा र नगर सभाको कार्य संचालन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०४।१४
७.	२०७५।०२।२८	जिल्ला सभा तथा जिल्ला समन्वय समिति सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०४।१४
८.	२०७५।०३।०१	अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०३।१६
९.	२०७५।०३।०१	आ.व.०७५।७६ को सेवा र कार्यहरूको लागी प्रदेश संचित कोषबाट केही रकम खर्च गर्ने र विनियोजन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०३।१६

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
१०.	२०७५।०३।०३	प्रदेश आकस्मिक कोष व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०३।२४
११.	२०७५।०३।१५	प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०६।१८
१२.	२०७५।०३।१५	मुख्यन्यायाधिवक्ताको काम, कर्तव्य र अधिकार तथा सेवा शर्त सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०४।२७
१३.	२०७५।०४।१०	स्थानीय तहलाई वित्तीय हस्तान्तरण व्यवस्थापन गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०५।२६
१४.	२०७५।०४।२२	प्रदेश कर तथा गैरकर राजस्व लगाउने र उठाउने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०५।२६
१५.	२०७५।०४।२५	मुख्यमन्त्री र मन्त्रीको पारिश्रमिक तथा सुविधा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०६।०५
१६.	२०७५।०४।२१	सुदूरपश्चिम प्रदेशको सहकारी सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।१०।१४
१७.	२०७५।०६।०९	प्रशासकीय कार्यविधि नियमित गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	२०७५।०६।२३
१८.	२०७५।०६।१९	सुदूरपश्चिम प्रदेशको आर्थिक ऐन (पहिलो संसोधन), २०७५	२०७५।०६।२३
१९.	२०७५।०८।२६	प्रदेश सभाको सचिव र सचिवालय संचालन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७५	मिति २०७५।१०।०४ गते सरकारले फिर्ता

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
			लिएको
२०.	२०७५।१०।०७	प्रदेशसभाको सचिव र सचिवालय संचालन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७५	२०७६।०१।१०
२१.	२०७५।१०।१८	सुदूरपश्चिम प्रदेशको सुशासनको प्रत्याभुति गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७५	२०७५।१२।१५
२२.	२०७५।१०।२२	प्रदेश वातावरण संरक्षण सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७५	२०७५।१२।०५
२३.	२०७५।११।२१	सुदूरपश्चिम प्रदेश स्वरोजगार विकास कोष सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७५	२०७६।०२।१२
२४.	२०७५।१२।१५	सुदूरपश्चिम प्रदेश लोकमार्ग विधेयक, २०७५	२०७५।१२।२८
२५.	२०७६।०१।०६	प्रदेश विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी विधेयक, २०७५	२०७६।०१।१२
२६.	२०७६।०१।१०	प्रादेशिक औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७५	२०७६।०२।२९
	२०७५।१२।२०	प्रदेशसभा (पहिलो संशोधन) नियमावली, २०७५	२०७६।०१।१०
२७.	२०७६।०२।०७	प्रदेश लोकसेवा आयोगको गठन, काम, कर्तव्य र अधिकारको सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७६।०४।०७
२८.	२०७६।०२।२१	सुदूरपश्चिम आयुर्वेद प्रतिष्ठान स्थापना र संचालन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७६।०४।०३
२९.	२०७६।०३।०१	अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न	२०७६।०३।२६

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
		वनेको विधेयक, २०७६	
३०.	२०७६।०३।०९	विनियोजन विधेयक, २०७६	२०७६।०३।२६
३१.	२०७६।०४।२०	केही प्रदेश ऐन संशोधन गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७६।०४।२९
३२.	२०७६।०४।२३	सुदूरपश्चिम प्रदेशको कृषि तथा पशुपन्छी व्यवसाय प्रबर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७५	२०७६।०।०९
३३.	२०७६।१०।०२	रेडियो, एफ.एम. र टेलिभिजन प्रसारण सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७७।०४।२८
३४.	२०७६।१०।०६	नीजि व्यवसाय दर्ता गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७६।११।०२
३५.	२०७६।१०।०६	साझेदारी व्यवसाय दर्ता गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७६।११।०५
३६.	२०७६।११।०६	प्रदेश खेलकुद सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७७।०३।०२
३७.	२०७६।१०।११	सुदूरपश्चिम प्रज्ञा प्रतिष्ठान सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७७।०२।२५
३८.	२०७६।१२।०९	स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा सदस्यहरूको सुविधा सम्बन्धी ऐन, २०७५ लाई संशोधन गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७७।०३।०८
३९.	२०७७।०२।२९	प्रदेश जनस्वास्थ्य सेवा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वनेको विधेयक, २०७६	२०७७।०४।३०

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
४०.	२०७७।०३।०१	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७७।०३।२४
४१.	२०७७।०३।०१	विनियोजन विधेयक, २०७७	२०७७।०३।२४
४२.	२०७७।०३।०७	प्रदेश बालबालिका सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७६	२०७७।११।१४
४३.	२०७७।०४।१४	सुदूरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	२०७७।११।२५
४४.	२०७७।०४।१४	प्रदेश लोकसेवा आयोग ऐन(पहिलो संशोधन), २०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	२०७७।०४।३१
४५.	२०७७।१०।१५	सुदूरपश्चिम प्रदेश दुग्ध विकास बोर्डको स्थापना र व्यवस्थापन गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७७।१२।०८
४६.	२०७७।१०।१५	सुदूरपश्चिम प्रदेशको वीउ विजन सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७७।११।२३
४७.	२०७७।१०।१५	सुदूरपश्चिम प्रदेशको पशु स्वास्थ्य तथा पशु सेवा सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७८।०६।१२
४८.	२०७७।१२।०२	दलित सशक्तिकरण सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७८।१२।२५
४९.	२०७७।१२।०८	प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक, २०७७ (दोश्रो संशोधन)	२०७७।१२।१२

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
५०.	२०७७।१२।११	सुदूरपश्चिम प्रदेश पर्यटन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७८।०३।१७
५१.	२०७७।१२।११	सुदूरपश्चिम प्रदेश राष्ट्रिय वन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७८।०१।०७
५२.	२०७७।१२।१८	सुदूरपश्चिम प्रदेशको प्रदेश आर्थिक कार्यविधि ऐन, २०७४ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७८।०१।०५
५३.	२०७७।१२।१८	सुदूरपश्चिम प्रदेश वातावरण संरक्षण अध्यादेश, २०७७ लाई प्रतिस्थापन गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७७	२०७८।०३।२३
५४.	२०७७।०३।१३	सुदूरपश्चिम प्रदेश निजामती सेवाको गठन, सञ्चालन र सेवाका शर्त सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७८	
५५.	२०७७।०३।१७	प्रदेश प्रहरी सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	
५६.	२०७८।०३।०१	सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक	२०७८।०३।१४
५७.	२०७८।०३।०१	आर्थिक वर्ष २०७८/०७९ को सेवा र कार्यको लागि प्रदेश सञ्चित कोषबाट केही रकम विनियोजन र खर्च गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	२०७८।०३।१४
५८.	२०७८।०५।१६	प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन, २०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक (तेश्रो संशोधन)	२०७८।०६।१५

क्र.सं.	दर्ता मिति	कानूनको नाम	पारित मिति
५९.	२०७८।०५।३१	प्रदेश खेलकुद सम्बन्धमा ब्यवस्था गर्न बनेको विधेयक, २०७६ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	२०७८।०६।१५
६०.	२०७८।०६।१०	सुदूरपश्चिम प्रदेश दुग्ध विकास बोर्ड ऐन, २०७७ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	२०७८।१२।२३
६१.	२०७९/०२/२०	प्रदेश तथा स्थानीय तहबीच समन्वय कायम गर्न तथा विवाद समाधानको व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	-
६२.	२०७९/०२/२६	सुदूरपश्चिम प्रदेश अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण प्रतिष्ठान ऐन, २०७७ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	२०७९/०४/०५
६३.	२०७९/०३/०१	“सुदूरपश्चिम प्रदेश सरकारको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक, २०७९	२०७९/०३/२९
६४.	२०७९/०३/०१	विनियोजन विधेयक, २०७९”	२०७९/०३/२९
६५.	२०७९/०३/१९	प्रदेश आर्थिक कार्यविधी तथा वित्तीय उत्तरदायित्व सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	२०७९/०५/०६
६६.	२०७९/०४/०१	प्रदेश सभाका पदाधिकारी तथा सदस्यको पारिश्रमिक र सुविधा सम्बन्धि ऐन, २०७५ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक	२०७९/०४/१८
६७.	२०७९/०४/२४	सुदूरपश्चिम प्रदेश सवारी तथा यातायात सम्बन्धी व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक	२०७९/५/१७

स्रोत: सुदूरपश्चिम प्रदेश सभा सचिवालय